

BİDGE Yayınları

XXXXXX

Editör: XXXX

ISBN: XXXX

1. Baskı

Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL

Yayınlama Tarihi: 25.12.2024

BİDGE Yayınları

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374

Yayın hakları © BİDGE Yayınları

www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayinlari@gmail.com

Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.

Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya /
Ankara

İçindekiler

Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Makul Sürede Yargılama Hakkının Değerlendirilmesi	4
Betül Asena SÖNMEZ.....	4
Zihinsel Engelli Çocuklara Kurallı Oyun Öğretiminde Aşamalı Yardımla Öğretim Yönteminin Etkililiğinin İncelenmesi	16
Engin BOYRAZ	16
Hakan SARI.....	16
27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi Döneminde Iı. Meşrutiyet’e İlişkin Bir Tartışma	38
Murat YÜMLÜ	38
İkinci Trump Dönemi Üzerine Bir Analiz	84
Muhammed Murat Öymez	84

BÖLÜM I

Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Makul Sürede Yargılama Hakkının Değerlendirilmesi

Betül Asena SÖNMEZ¹

GİRİŞ

Makul sürede yargılama hakkı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ve Anayasa Mahkemesi (AYM) kararlarında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızda, adaletin hem etkin hem de hızlı bir şekilde tecelli etmesini sağlayarak, bireylerin uzun süreli yargılama süreçlerinden kaynaklanan mağduriyetlerini önlemeyi amaçlayan, modern hukuk sistemlerinin temel ilkelerinden biri olan makul sürede yargılanma ilkesi değerlendirilmiştir.

¹ Öğr. Gör., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, Mahkeme Büro Hizmetleri Pr, ORCID:0000-0002-0879-3784

Bu çalışma, 06-08 Aralık 2024 tarihleri arasında UMTEB 16. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Makul sürede yargılanma yapılamamasının sebeplerine, bu hakkın ihlali durumları ve çözüm önerileri üzerinde durulacak, ilgili başvuruların hangi mercilerde çözüme kavuşturulabileceği incelenecektir. Ayrıca, Anayasa Mahkemesi'nin iş yükünün azaltılabilmesi için İnsan Hakları Tazminat Komisyonunun kurulmasına ve makul süreye ilişkin değerlendirme yapacağına değinilmiştir.

Makul Süre Kavramı Ve Kapsamı

"Makul süre," adaletin etkinliğini ve güvenilirliğini olumsuz etkileyebilecek gecikmeler olmaksızın, ceza, medeni hukuk veya idari davaların belirlenen bir süre içinde görülmesini temin eden bir güvencedir. (H. Fransa Davası, 1989) AİHM'ye göre, makul süre güvencesinin amacı, adalete olan güveni tesis etmek ve yargılamanın taraflarını uzun süreli usul gecikmelerine karşı korumaktır. (Stogmüller- Avusturya Davası, 1969)

Makul süre, ilgilinin suç işlediği konusunda resmi makamlara bilgi verilmesiyle başlayacak olup, suç isnadının ya da cezanın kesinleştiği gün sona erecektir ancak yapılacak olan değerlendirmeye şüphelinin saklandığı günlerin dahil edilmesi mümkün değildir. (CENTEL & ZAFER, 2015, s. 155) Makul süre hesabında, şikayetçinin kendisine ait kanun yollarını kullanması ve bu sebeple yargılamanın uzaması hallerinde makul sürenin uzamamasından bahisle ilgili kişiyi sorumlu tutmak mümkün olamamakla birlikte mahkeme yapılacak olan yargılamada sanığın kötü niyetli tutumlarını göz önüne alarak yargılama yapmaktadır. (GÖZÜBÜYÜK, GÖLCÜKLÜ, & SAYGILI, 2019, s. 280) AİHM' e göre makul süre değerlendirilmesi yapılırken dosyanın kapsamlı olması mahkemelerdeki iş yükü, yargılamalardaki gecikmeyi haklı

kılmayacaktır ve kural olarak makul süre sebebiyle görülecek olan dava en kısa sürede bitirilmelidir. (CENTEL & ZAFER, 2015, s. 156)

Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) (TBMM, 2024, s. 174) 174. Maddede düzenlenen iddianamenin iadesi, Türk Ceza Kanununda (TBMM, 2024, s. 73) (TCK) m.73, CMK’ da 253.m (TBMM, 2024, s. 253) ve TCK m. 75 (TBMM, 2024, s. 75), makul sürede yargılama ilkesine riayet edilmiş ve ceza muhakemesinin hızlanmasına daha kaliteli yapılmasını sağlayacaktır. (ÖZTÜRK, ve diğerleri, 2023, s. 126)

Adil Yargılanma Hakkı ve Makul Süre İlişkisi

Adil yargılamanın unsurlarından olan makul sürede yargılama ilkesi (TATLIDİL, 2019, s. 9), Yargı mercilerine duyulan güvenin korunması için mümkün olan en kısa sürede hak sahibine teslim edilmesi, uyuşmazlığın taraflarının en kısa sürede tatmin edilmesi anlamlarına gelmektedir. (ÖZKAN DUVAN , 2019, s. 289)

AIHS 6/1. m.; *“Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, adil ve kamuya açık olarak ve **makul bir süre** içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veya, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere*

kapatılabilir.” şeklindedir. (MOLE & HARBY, 2001, s. 7) (ÇELİK, 2014, s. 2) Anayasa’nın 141.m.; “*Davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması, yargının görevidir.”* düzenleme mevcuttur. (TBMM, 2024, s. 141)

Anayasa ve AIHS, makul sürenin tam tanımını yapmasa da, Anayasa’da "davaların en kısa süratle sonuçlandırılması" ve AIHS'nin "herkesin yargı önündeki başvurusunun makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahip olduğu" ifadeleriyle, davaların hızlı bir şekilde sonuçlanması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

CMK’ nın 190. m: “(1) *Duruşmaya, ara verilmeksizin devam edilerek hüküm verilir. Ancak, zorunlu hâllerde davanın makul sürede sonuçlandırılmasını olanaklı kılacak surette duruşmaya ara verilebilir.*

(2) *176 ncı maddede belirlenen süreye uyulmamış ise duruşmaya ara verilmesini istemeye hakkı olduğu sanığa hatırlatılır.”* şeklinde düzenleme mevcuttur. (TBMM, 2024, s. 190) Bu düzenleme değerlendirildiğinde yargılamanın makul sürede yapılmasını olanaklı kılacak surette yapılması amaçlanmaktadır.

Anayasa mahkemesine bireysel başvuru yolunun yapılabilmesi için olağan kanun yollarının-itiraz, istinaf ve temyiz-tüketilmiş olması gerekmektedir ve olağanüstü kanun yolları olan Cumhuriyet Başsavcısının olağanüstü itiraz, kanun yararına bozma ve yargılanmanın yenilenmesi yollarına başvuru zorunluluğu bulunmamaktadır. (GÖKÇEN, BALCI, ALŞAHİN, & ÇAKIR, 2021, s. 757) Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yapabilmek için tüm başvuru yollarının tüketilmiş olması gerektiği kuralının katı bir şekilde uygulanması, temel hak ve özgürlüklerin etkin

kullanımını ve korunmasını zorlaştırabilir; ancak devam eden bir yargılamada makul sürede yargılama yapılmadığı iddiasıyla bireysel başvuru, bu kuralın istisnalarından biri olarak kabul edilmektedir. Zira bu durumda başvuru yollarının tüketilmesi şartının aranması, makul sürede yargılama yapma yükümlülüğüne aykırı davranılması nedeniyle meydana gelen sonuçları ortadan kaldırmayacaktır. (Güher ERGUN VE Diğerleri Başvurusu, 2013) Bu sebeple makul sürede yargılama yapılması iddiasıyla yapılan başvuru için iç hukuk yollarının tüketilmesi durumu aranmayacaktır. (Neumeister-Avusturya Davası, 1968) Yargılamanın makul bir sürede sonuçlandırılması, bireyleri yargılama faaliyetinin sürüncemede kalmasına karşı korumakta ve içinde bulundukları belirsiz durumun giderilmesini sağlamaktadır. (KARTAL, 2014)

AIHM, içtihadında belirli bir süreyi makul olarak değerlendirebilmek için davanın karmaşıklığı, başvuruçunun davranışı, devletin adli ve idari makamlarının tutumu ile başvuruçuyu için neyin yitirilebileceği gibi faktörlerin dikkate alınması gerektiğini belirtir. (Buchholz- Almanya Davası, 1981)

Anayasa Mahkemesinin 23.9.2012-30.6.2024 yılları arası makul sürede yargılama hakkına ilişkin istatistiklerine bakıldığı takdirde ihlal oranlarının %74,5 oranı makul sürede yargılanma hakkının ihlalini göstermektedir ve adil yargılanma hakkı, mülkiyet hakkı gibi hakları makul sürede yargılanma hakkından sonra en fazla ihlal edilmiş haklar olarak istatistiklere geçilmiştir. (Anayasa Mahkemesi Başkanlığı , 2024)

Yargılama Sürelerinin Uzamasına Neden Olan Etkenler ve Çözüm Önerileri

Gereğinden fazla uzayan bir yargılama süreci, delillerin korunmasından kaynaklanan sorunlara, tarafların artan yargılama giderlerini karşılama kapasitesinin azalmasına ve ayrıca manevi yıpranmalarına yol açarak adaletin sağlanamamasına, yargıya olan güvenin sarsılmasına ve yargısal mekanizmanın beklenen faydayı sunamamasına neden olabilir. (ÖZKAN DUVAN , 2019, s. 289)

Yargılamaların makul sürede tamamlanamaması ve uzamasının nedenleri arasında, ilgili mevzuatın etkin bir şekilde uygulanmaması, muhakeme ilkelerinin ihlali, hâkimlerin yeterli eğitim almaması veya yetersizlikleri, zorunlu değişikliklerin ihtiyaçlara uygun yapılmaması, mahkemelerdeki aşırı iş yükü, koordinasyon eksiklikleri ve toplumsal özellikler bulunmaktadır. (CİHAN, 1981, s. 874) Makul bir sürede yargılanma unsuru, hak arayışında bulunan bireyleri yargılama işlemlerinin uzamasından korumak ve kişilerin uzun yargılama süreçlerinden olumsuz etkilenmelerini önleme amacı taşır. (UYGUN & GERÇEK, 2017, s. 178)

Yargılamaların makul olabilmesi için işinin suç haberin alır almaz müdafî yardımından yararlanma hakkının sağlanması, tanıklığın eziyet olmaktan çıkartılması, soruşturmaların çok iyi yapılması, hukuki konularda bilirkişi yasağına uyulması, şahsi hak taleplerinin ceza mahkemesinde yapılmasının yasaklanması, duruşmada çapraz sorgu sisteminin işletilmesi gibi düzenlemeler yapıldığı takdirde yargılamaların makul sürede bitirilebilmesi sağlanabilmektedir. (ÖZTÜRK, ve diğerleri, 2023, s. 128)

Makul sürede yargılanmanın sağlanabilmesi için gelişen teknolojik gelişmelere ayak uydurulmasına ve teknolojinin etkin kullanımı sağlanabilmesi gerekmektedir. Ülkemizde de kullanılan e duruşma sisteminin daha da yaygınlaştırılmış olması duruşmaların daha az masrafla ve daha kısa sürede bitirilebilmesine imkan sağlayarak usul ekonomisine katkı sağlayacaktır. Bunun yanı sıra ceza yargılamalarında SEGBİS yöntemiyle ilgi sanığın sorgusunun yapılması ve yargılanması yargılamaların kısa sürede bitirilebilir olmasına sağlaması sebebiyle makul sürede yargılanma hakkına uygunluk teşkil edecektir.

Hakimlerin ayrıca kurum içi eğitimlere tabi tutulmuş olması gerekmektedir. Bunun yanı sıra hakimlerin tayin süreçlerinde öncelikli olarak benzer mahkemelerde görev alması, uzmanlık kazanabilmeleri açısından önem arz etmektedir. Bu durum yargılamaların daha kısa sürede bitmesine yardımcı olacaktır.

Duruşmalarda gecikmeleri önleyebilmek için taraflara duruşma günü hatırlatıcı -avukatlar, sanıklar- mail yada mesaj şeklinde yazılım geliştirilerek bildirimlerde bulunulması, uzun duruşma sırası beklenmesi durumunun önlenmesi ve arada yaşanacak gecikmelerin en aza indirilebilmesi için yazılımlar geliştirilip taraflara duruşmaya geçilmeden önce hatırlatma bilgisinin verilmesi usul ekonomisi ilkesine fayda sağladığı gibi yargılamaların makul sürede bitirilmesine katkı sağlayacaktır.

Makul Süre Nedeniyle İnsan Hakları Tazminat Komisyonu'na Başvuru

Ülkemizde, 23 Eylül 2012 tarihinden sonra davaların makul sürede sonuçlandırılmaması veya mahkeme kararlarının icra edilmemesi sebebiyle hak ihlali iddiasında bulunan kişiler, Avrupa

İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuru yapmadan önce Anayasa Mahkemesi'ne başvurmak zorunda olup, bu durum Anayasa Mahkemesi'nde ciddi bir iş yükü yaratmıştır. Mahkeme, uzun yargılama sürelerine ilişkin çok sayıda benzer başvurunun derdest olduğu ve ihlal başvuruları artması sebebiyle pilot karar usulünü kullanmaya başlanmış ve mahkemenin iş yükü azaltılmaya çalışılmıştır. (GÜMÜŞ BOYACI , 2024, s. 16)

Anayasa Mahkemesi yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmaması ve mahkeme kararlarının icrasına yönelik hak ihlali iddiasıyla yapılan bireysel başvuruların bir kısmını karara bağlamış olmakla birlikte, yapılan bireysel başvuruların yoğunluğu ve diğer ihlal alanlarına ilişkin mevcut başvurular nedeniyle, daha etkin ve hızlı karar alınabilmesi amacıyla yapılan çalışmalar sonucunda, 7145 sayılı kanunun 20. m ile 6384 sayılı Kanuna eklenen Geçici m. 2/1/a-b kapsamında makul sürede yargılanma hakkı şikâyetleri ile mahkeme kararlarının geç icrası/ eksik icrası veya hiç icra edilmemesi şikâyetleri 1/07/2018 tarih itibariyle AYM'de derdest olan bireysel başvuruların, Komisyon tarafından incelenmesi kararlaştırılmıştır.(Bakanlığı, 2024)

Komisyon, yalnızca 01 Ağustos 2018 tarihinden önce Anayasa Mahkemesi'ne yapılmış ve Anayasa Mahkemesi önünde derdest olan başvurularla ilgili olarak görevli olup, bu tarihten sonra yapılan başvurular için görevli değildir ve bu tarihten sonra ilgili şikâyetlerin bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesine yapılması gerekmektedir. (Bakanlığı, 2024)

SONUÇ

Makul sürede yargılanma ilkesi, adil yargılanma ilkesinin unsurudur. Adil yargılanma hakkı bağlamında makul sürede

yargılanma hakkı, hukuk devletin ve demokratik toplumun temelidir. Yargılamaların hızlandırılması gerektiği kadar, bu süreçlerin adil ve doğru bir şekilde yürütülmesi de elzemdir. Hem adil hem de makul sürede yargılanma, yalnızca sanıklara değil, mağdurlara da adaletin zamanında tecelli etmesini garanti eder.

Bu ilke hem ulusal mevzuatımızda hem de uluslararası mevzuatta koruma altındadır. Bunun yanı sıra, makul sürede yargılanma hakkının ihlali konusunda çok sayıda gerek AİHM' e gerekse AYM' ye çok sayıda başvuru gelmekte ve karara bağlanılmaya çalışılmaktadır. İşlemlerin daha hızlı ve etkili şekilde çözüme kavuşturulabilmesi için insan hakları tazminat komisyonu kurulması gibi reformlar yapılmıştır. Reformların yanı sıra bu hakkın ihlalinin önüne geçilebilmesi için ihlal sebeplerinin açığa çıkarılıp bu unsurların düzeltilmesi yerinde olacaktır. Daha hızlı yargılamalar için e- duruşmanın yaygınlaştırılması, SEGBİS yönteminin kullanımı ülkemiz açısından bu ilke yönünden önemli adımlardır. Teknolojik gelişmelerden daha fazla yararlanmak sureti ile yargılamaların daha da hızlandırılması mümkündür. Taraflara duruşma öncesi yazılımlar tarafından bilgilendirme yapılması, duruşma zamanından 5 dk öncesinde duruşmanın başlamasının hatırlatılması -ki bu durum uzun süreli duruşma beklemelelere de son vereceği açıktır- gibi düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Ayrıca hakimlerin meslek içi eğitimlere tabi tutulması, belli alanla alakalı ihtisaslaşmasının sağlanmaya çalışılması adalet sistemimize büyük katkılar sağlayacaktır. Yeterli sayıda hakim savcı yoksa yeni hakim, savcılarının görevlendirilmesi makul sürede yargılanma hakkı açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

Anayasa Mahkemesi Başkanlığı . (2024, 12 18). Anayasa Mahkemesi Başkanlığı Bireysel Başvuru İstatistikleri. Anayasa Mahkemesi Başkanlığı Bireysel Başvuru İstatistikleri: https://www.anayasa.gov.tr/media/9362/bb_2024_2.pdf adresinden alındı

Bakanlığı, A. (2024, 12 12). İNSAN HAKLARI TAZMİNAT KOMİSYONU. İNSAN HAKLARI TAZMİNAT KOMİSYONU: <https://ihtk.adalet.gov.tr/SayfaDetay/Komisyonhakkinda> adresinden alındı

Buchholz- Almanya Davası, 7759/77 (AİHM 05 06, 1981).

CENTEL, N., & ZAFER, H. (2015). Ceza Muhakemesi Hukuku. İstanbul: Beta Yayınevi.

CİHAN, E. (1981). Hakim Unsuru Açısından Ceza Davalarının Uzamamasının Sebepleri. İstanbul Üniveristesi Hukuk Fakültesi Mecmuası.

ÇELİK, A. (2014). Adil Yargılanma Hakkı Rehberi. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.

GÖKÇEN, A., BALCI, M., ALŞAHİN, M., & ÇAKIR, K. (2021). Ceza Muhakemesi Hukuku. Ankara: Adalet Yayınevi.

GÖZÜBÜYÜK, A., GÖLCÜKLÜ, F., & SAYGILI, A. (2019). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulanması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi. Ankara: Turhan Kitabevi.

Güher ERGUN VE Diğerleri Başvurusu, 2012/13 (AYM 07 02, 2013).

GÜMÜŞ BOYACI, Ö. (2024). Yapısal ve Sistematik Sorunun Çözümünde İnsan Hakları Tazminat Komisyonu. İnsan Hakları Yıllığı , 1-38.

H. Fransa Davası, 10073/82 (AİHM 10 24, 1989).

KARTAL, A. (2014). Makul Sürede Yargılanma Hakkı ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru ile İnsan Hakları Tazminat Komisyonunun Söz Konusu Hakları Korumadaki İşlevleri. Terazi Hukuk Dergisi.

MOLE, N., & HARBY, C. (2001). Adil yargılanma hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesi'nin uygulanmasına ilişkin kılavuz. Almanya: Council of Europe.

Neumeister- Avusturya Davası, 1936/63 (AİHM 06 27, 1968).

ÖZKAN DUVAN , A. (2019). Bireysel Başvuru Kararlarında Makul Sürede Yargılanma Hakkı. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 287-336.

ÖZTÜRK, B., TEZCAN, D., ERDEM, M. R., GEZER, S., SAYGILAR, Y., ALAN, E., . . . TOK, M. C. (2023). Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Stogmüller- Avusturya Davası, 1602/62 (AİHM 11 10, 1969).

TATLIDİL, S. (2019). Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Makul Sürede Yargılanma Hakkı-Sürenin Aşılması ve Sonuçları. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 9-49.

TBMM. (2024, 11 11). Türk Ceza Kanunu (TCK). Türk Ceza Kanunu (TCK): mevzuat.gov.tr adresinden alındı

TBMM. (2024, 12 09). Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK). Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK): mevzuat.gov.tr adresinden alındı

TBMM. (2024, 12 15). T.C Anayasası. T.C Anayasası: mevzuat.gov.tr adresinden alındı

UYGUN, E., & GERÇEK, A. (2017). Anayasa Mahkemesinin Vergilendirme Alanındaki Bireysel Başvuru Kararlarının Değerlendirilmesi. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi.

BÖLÜM II

Zihinsel Engelli Çocuklara Kurallı Oyun Öğretiminde Aşamalı Yardımla Öğretim Yönteminin Etkililiğinin İncelenmesi

Engin BOYRAZ¹
Hakan SARI²

Giriş

Her bireyin topluma karşı yerine getirmesi gereken görevleri vardır. Ancak bazı sahip olunan durumlar yüzünden birey bu rolleri ve kendisini tam anlamıyla gerçekleştiremez. Bozukluk/zedelenme, bireyin vücudundaki organlarının temel yapısındaki kimyasal veya biyofiziksel çöküntüler olarak adlandırılabilir (Özyürek, 2013). Bireyin kolunun kırılmasını, kulakta oluşan fonksiyonel bir kaybı ya da herhangi bir vücut parçasını kaybetmesini bu duruma örnek olarak gösterebiliriz. Bireyde oluşan bozukluk/zedelenmeden dolayı

¹ Engin Boyraz, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul/Türkiye, Orcid: 0000-0003-0549-5308, edboyraz@gmail.com

² Prof. Dr, Hakan SARI , Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya Orcid: 0000-0003-4528-8936, hsari@erbakan.edu.tr

bireyin herhangi bir faaliyeti, fonksiyonu yerine getirmede normal gelişim gösteren bireyler gibi performans gerçekleştirememeleri, bu konuda sınırlılıklarının olmasına ise yetersizlik/güçlük denmektedir. Bireyin kulağında oluşan işlevsel bir kayıp sonucunda iyi işitememesini veya kolunun kırılması sebebiyle yazı yazamamasını da yetersizlik/güçlük durumuna örnek gösterebiliriz (Akçamete, 2009: 34). Yetersizlik/güçlük sebebiyle bireyin, yaşına, cinsiyetine, sosyal ve kültürel durumuna göre toplum tarafından normal kabul edilen davranışları sergileyememesi ve bu durum sebebi ile bireyin genel uyum davranışlarında sınırlılıkların yaşanması, bireyde bir engellilik durumunun oluştuğunun göstergesidir (Özyürek, 2013).

Ülkemizde hafif gerilik için 50/55 – 80 arası, orta gerilik için 20/25 – 45/50 arası ve ağır gerilik için de 25/20’den aşağı olacak şekilde zeka puanları belirlenmiştir. (Sarı, 2014). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği zihinsel yetersizlik tanısını, hafif-orta-ağır ve çok ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan birey olarak 3 başlık altında sınıflandırmıştır.

ZY olan çocuklar yetersizliğine bağlı olarak bazı gelişim alanlarında gecikmeler yaşarlar. ZY sahip çocuklar tipik gelişim gösteren akranlarından bilişsel, fiziksel, sosyal, duygusal ve dil gelişimi gibi alanlarda belirgin farklılıklar gösterebilmektedirler. NGG çocuklar oyun becerilerinde ve kural öğreniminde desteğe ihtiyaç duymadan veya yanındaki yetişkinden ufak destekler alarak ilerlerken, ZY sahip çocuklar yanındaki yetişkinin desteğine ve onlar için hazırlanmış özel oyun ortamlarına ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaç sebebiyle bu çocuklara oyun öğretimi yapılacağı zaman beceriler basitten karmaşığa doğru sırayla verilir ve her beceri kendi içinde sistematik şekilde ayrılır. ZY çocuklar, öğrenme ortamlarında yaşadıkları başarısızlıklardan olumsuz etkilendikleri için oyun

becerilerinin öğretimi, erken eğitim programının en önemli parçalarından biri olarak görülmektedir.

Öğretim esnasında kullanılan çeşitli yöntemler vardır. Bireyin bu esnada en az hata yaparak veya tamamen hata yapmasını önlemek amacıyla yanlışsız öğretim yöntemleri kullanılmaktadır. Bu yöntem uyaran ipuçlarının sunulduğu ve tepki ipuçlarının sunulduğu yöntemler olarak iki başlığa ayrılır. Uyaran ipuçlarının sunulduğu yöntemlerde hedef uyarının anlaşılabilirliğini kolaylaştırmak; ipucu sunulan uyaranda ise bireyin doğru tepkiyi vermesini sağlamak ve doğru tepkide bulunma ihtimalini arttırmak amacıyla uyarlamalar yapılır (Tekin-İftar ve Kırcaali-İftar, 2006).

Bu araştırmada, yanlışsız öğretim yöntemleri başlığı altında bulunan tepki ipuçlarının sunulduğu yöntemler arasından aşamalı yardımla öğretim yöntemi kullanılarak kurallı oyun becerisinin öğretilmesi hedef alınmıştır. Aşamalı yardımla öğretimi, öğrencinin performans düzeyine göre doğru tepkide bulunmasını sağlayacak uygun kontrol edici ipucunun sunulması ile öğretime başlanması, öğrencinin performansının takip edilerek gerektiğinde öğretimler sırasında ihtiyacı olan ipucunun anlık kararlarla verilmesi ile beklenen tepkiyi gösterme olasılığının arttırılması ya da desteklenmesi şeklinde açıklayabiliriz (Wolery ve Gast, 1984).

Aşamalı yardımla öğretim yöntemi; modeli taklit etme ve ipucunu beklemeye hazır olmayan ağır düzeyde yetersizliğe sahip bireylerden HDZY olan bireylere kadar geniş yelpazede bir gruba özellikle de zincirleme becerilerin öğretilmesinde etkili bir biçimde uygulanmaktadır (Tekin-İftar ve Kırcaali-İftar, 2006). Literatüre bakıldığında, aşamalı yardımla öğretim yönteminin özellikle öz bakım becerilerinin kazandırılmasında kullanıldığı görülmektedir

(Özkan Yücesoy, 2007). Ayrıca günlük yaşam, oyun becerileri ve çizelge takibi (Eliçin ve Tunalı, 2016; Akmanoğlu, Yanardağ ve Batu, 2014) gibi çeşitli becerilerin de bu yöntemle öğretildiği görülmektedir. ZY olan çocuklara geleneksel kurallı oyun becerilerinin aşamalı yardımıyla öğretim yöntemi kullanılarak öğretildiği herhangi bir araştırmaya rastlanmamış olup yapılan bu araştırmanın alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. “Bezirgan Başı” HDZY olan çocukları gelişim alanlarında birçok yönden destekleyebilecek bir çalışma olacağı düşünülerek bu araştırmaya konu olarak seçilmiştir.

Yöntem

Araştırmanın bu kısmında, araştırmanın modeli, bağımlı-bağımsız değişkenler, denekler, ortam, araç-gereçler, uygulama süreci ve verilerin toplanması başlıklarına yer verilmiştir.

Araştırma Yöntemi

Araştırmanın yöntemi tek-denekli, araştırma olup yoklama evreli katılımcılar arası çoklu yoklama modeli olarak belirlenmiştir. Yoklama evreli katılımcılar arası çoklu yoklama modelinde ön koşul, öğretime konu olan davranış veya davranışların, katılımcıların ve öğretim yapılan ortamların birbirinden bağımsız olmasının yanında araştırılacak durumların birbirlerine işlevsel yönden benzerlik göstermesidir (Tekin-İftar, 2012). Bu modelde deneysel kontrol sağlanırken; birinci katılımcının öğretim yapıldıktan sonraki performansı başlama düzeyi verilerine göre beklenen düzeyde artış gösterirken öğretim yapılmayan diğer katılımcıların performanslarının başlama düzeyi verilerinde kalması veya benzerlik göstermesi; diğer katılımcılar içinde benzer durumun gözlenmesi ile sağlanmaktadır (Tekin ve Kırcaali-İftar, 2001).

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu, 9. sınıfa halen devam eden HDZY olan üç öğrenci (Tablo-4) oluşturmaktadır. Katılımcılar, ZY olan çocukların eğitim aldığı bir Özel Eğitim ve Mesleki Eğitim Merkezi'nden seçilmiştir. Çalışma grubunun seçiminde öncelikle kurum yöneticisi ve bu öğrencilerin ailelerinden yazılı izin alınmıştır. Çalışma yapılan grubun daha önce geleneksel oyunlara dair herhangi bir eğitim almamış olması ve bir üniversite ya da devlet hastanesinden ZY tanısı almış olmasının yanında şu önkoşul beceriler de aranmıştır: 1) taklit becerilerini yerine getirebilme 2) sıra alma 3) alıcı dil becerilerine sahip olma 4) verilen sözlü yönergeleri takip edebilme 5) araştırma kapsamında öğretilecek olan geleneksel oyunların analizinde yer alan basamakları yerine getirebilecek seviyede küçük kas ve büyük kas becerilerinin olması 6) görsel algılama, görsel ve işitsel uyaranlara en az 15 dakika dikkatini verebilme.

Ortam

Çalışma, İstanbul'un Kadıköy ilçesine bağlı bir özel eğitim kurumunda gerçekleştirilmiştir. Bu kurum, özel eğitim ve mesleki beceriler eğitim hizmeti vermekte ve bu kurumda çoğunluk HDZY tanısı almış 14-18 yaş grubu öğrencilerdir. Araştırma, kurumun içindeki bir etkinlik salonunda yürütülmüştür. Salon yaklaşık 8×8 metrekaare boyutlarındadır. Öğretimi yapılacak olan oyunun genelleme oturumları da okulun bahçesinde yapılmıştır. Bahçenin ortasındaki boş alana öğretim yapılan etkinlik salonunun büyüklüğünde 8x8 metrekaare çapında bir kare çizilmiştir. Öğrencilerin o alan sınırlarını oyun alanı olarak belirleyebilmeleri ve genelleyerek araştırma sonlandıktan sonra da o alana gidip

arkadaşlarıyla birlikte öğrendikleri oyunları oynayabilmeleri için çizilen alanın etrafı yağlı boya ile boyanarak belirginleştirilmiştir.

Araç-Gereçler

Araştırmaya öncesinde beş uzman (iki okul öncesi, üç özel eğitim öğretmeni) görüşü doğrultusunda çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin yaşı, gelişim düzeyleri ve sahip oldukları beceriler dikkate alınarak “Bezirgan Başı” oyunu belirlenmiştir. Uzmanlardan alınan görüş doğrultusunda öğrencilerin oyun alanının sınırlarını koruma ve oyun esnasında duruş yerleri ile ilgili sıkıntılar yaşayabilecekleri varsayılarak oyun alanının belirginleştirilmesi ile ilgili zemine çizgiler çizilerek düzenlemeler yapılmıştır. Araştırma boyunca oyun şarkısı ve müzik çalar da kullanılmıştır.

Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler

“Bezirgan Başı” geçmişten günümüze gelen geleneksel oyunlardan kurallı oyunlar başlığında yer alan ve araştırmamızın bağımlı değişkenidir. Bu çalışmanın bağımsız değişkeni ise “Aşamalı Yardımla Öğretim” yöntemidir. Yanlızsız öğretim yöntemleri arasından tepki ipuçlarının sunulduğu öğretim yöntemlerinden biri olan “Aşamalı Yardımla Öğretim” yönteminin ZY olan çocuklara kurallı oyun öğretme üzerindeki etkililiği araştırma ile sınanmıştır.

Süreç

Araştırma süreci başlamadan önce çalışma grubundaki öğrencilerin katılımı ve veri toplama sürecinde video kaydı alabilmek için velilerden yazılı izin alınmıştır. Gerekli izinler alınıp her bir öğrenciye ilişkin başlama düzeyi verisi toplanmış, sonrasında da öğretim oturumlarına başlanarak bu oturumlar araştırmacı tarafından haftanın iki günü yapılmıştır. Araştırma veri toplama ve

uygulama süreci olmak üzere iki aşamada ele alınmıştır. Araştırma süreci yürütülürken doğru tepki, yanlış tepki ve tepkide bulunmama olmak üzere üç tür tepki beceri analizi kayıt formlarına kaydedilerek veriler toplanmıştır. Öğretim oturumları sırasında araştırmacı öğrencinin davranışlarını izleyerek gerekli ipucunu sunabilmek için öğrenciye yakın olacak şekilde durmuştur. Yoklama ve izleme oturumlarında ise araştırmacı öğrenciyi rahatça izleyerek kayıt tutabileceği bir şekilde oyun alanının köşesinde bulunmuştur.

Yoklama Oturumlar

İlk veri toplama aracı ile ilgili bilgiler metne yeni bir paragrafla başlanarak verilmelidir. Bu veri toplama aracı eğer birkaç alt boyuttan oluşuyorsa 4. düzey başlık kullanılması gerekebilir.

Toplu Yoklama Oturumları Araştırmanın öğretim süreci başlamadan önce öğrencilerin ‘Bezirgân Başı’ oyunu ile ilgili var olan performans düzeyini belirlemek toplu yoklama oturumları gerçekleştirilmiş ve başlama düzeyi verileri toplanmıştır. Başlama düzeyi verilerinin toplanması ve kayı edilmesi tek denekli araştırma modelinin ilk aşamasıdır.

Günlük Yoklama Oturumlar Bu oturumlarda diğer yoklama oturumlarındaki gibi tek fırsat yöntemi kullanılarak ve toplu yoklama oturumlara benzer şekilde gerçekleştirilmiştir. Çalışma süresince öğrencinin öğretim oturumuna geçmeden önce bir oturum günlük yoklama oturumu gerçekleştirilmiştir. Dikkati yöneltmesi için ipucu sunulup çalışmaya hazır olduğuna bakılıp tepkisi alındıktan sonra beceri yönergesi verilmiş ve öğrenci gözlemlenmiştir.

Öğretim Oturumları. Gruptaki tüm öğrenciler için başlama düzeyi oturumlarında kararlı veriler belirlendikten sonra birinci

öğrenci ile öğretim oturumlarına geçilmiştir. Öğretim oturumlarını araştırmacı gerçekleştirmiştir. Hafta içi iki gün birer öğretim oturumu olacak şekilde teneffüs saatinde çalışma gerçekleştirilmiştir.

İzleme Oturumları. Araştırmanın izleme oturumları öğretim oturumları boyunca aşamalı yardımla öğretim yöntemi kullanılarak öğrencilere “Bezirgan Başı” oyununun öğretimi sona erdikten sonra oyun becerilerini ne düzeyde koruduklarını belirleyebilmek için hazırlanmıştır. İzleme oturumları son toplu yoklama oturumundan iki ve dört hafta sonra yapılmış ve oturumlar toplu yoklama oturumlarındaki uygulama süreciyle aynı şekilde gerçekleştirilmiştir.

Genelleme Oturumları. Öğrencilerin oturumlar bittikten sonrada bu oyunu farklı ortamda ve farklı kişilerle de oynayıp oynayamadıklarını görmek için öğretim sona erdikten sonra genelleme oturumları düzenlenmiştir. Genelleme oturumlarında konu olan bu oyun, ortam ve kişilerde değişiklik yapılarak gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma süresince başlama, yoklama, izleme, genelleme oturumlarında elde edilip beceri analizi veri kayıt formuna kayıt edildikten sonra grafiğe aktarılan veriler betimsel istatistik teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir. Betimsel istatistik aracılığıyla frekans, yüzdelik ve bunları yansıtan grafiklerle sunumu yapılmıştır. Ayrıca verilerin analizi yapılırken verilerin eğim, düzey ve değişkenliğine de bakılmıştır. Eğimde veri yollarının artan mı, azalan mı yoksa durağan mı olduğunu: başlama düzeyi verilerindeki son nokta ile uygulama verilerinin ilk noktası arasındaki artış; değişkenlikte de

veri noktalarının kararlılığı analiz edilmiş ve grafikte gösterilmiştir (Sarı, 2015).

Etkililik Verilerinin Toplanması ve Analizi

Araştırma sürecinde başlama, yoklama, izleme, genelleme oturumları boyunca veriler beceri analizi kaydı ile tutulmuştur. Beceri analizi veri kayıt tablosu oluşturulurken araştırmanın bağımlı değişkeni olan oyunla ilgili beceri analizi yapılmıştır. Beceri analizi; beceri basamaklarının her birine verilen doğru veya yanlış tepkilerin kayıt altına alınarak bu tepkilere verilen yüzdelik verilerin hesaplanabilmesine imkân sağlaması, hedef oyunun zincirleme basamakların bir araya gelmesinden oluşması, bireyin performansına ilişkin kayıt tutulabilmesini kolaylaştırması, bireyin yanlış tepkilerinin de kolaylıkla kayıt edilerek hata analizinin yapılabilmesine imkân sağlaması gibi sebeplerle veri toplama aracı olarak kullanılmıştır (Tekin ve Kırcaali İftar, 2001). Toplu yoklama, Günlük yoklama, İzleme ve Genelleme oturumlarının etkililik verileri toplanırken beceri analizi veri kayıt tablosunda doğru olarak sergilenen basamaklar + (artı), yanlış olarak sergilenen veya tepkisiz kalınan basamaklar – (eksi) olarak işaretlenmiş daha sonra beceri analizinde doğru olarak sergilenen basamak sayısı yüz grafiğe günü gününe kayıt edilmiştir.

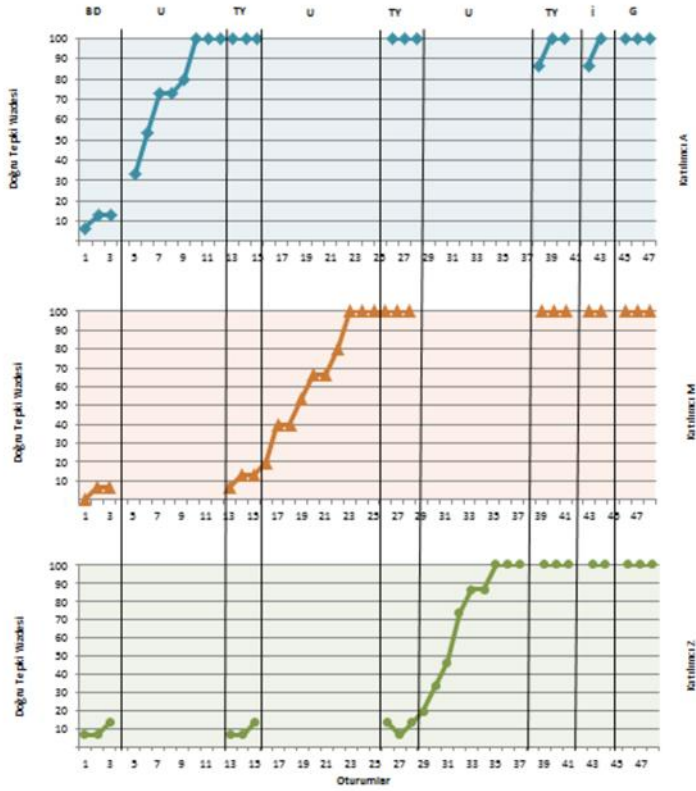
Güvenirlik Verilerinin Toplanması ve Analizi

Güvenirlik verilerinin toplanmasına yardımcı olacak gözlemci araştırmanın değişkenleri, toplu yoklama, günlük yoklama, izleme ve genelleme oturumlarının nasıl düzenlenerek gerçekleştirildiğine ilişkin bilgilendirilmiştir. Daha sonra, verilerin toplanabilmesi için video kayıtlarının %30'u rastgele seçilmiştir. Seçilen oturumlar videodan izlenmiş ve gözlemciler arası güvenilirlik verileri kayıt

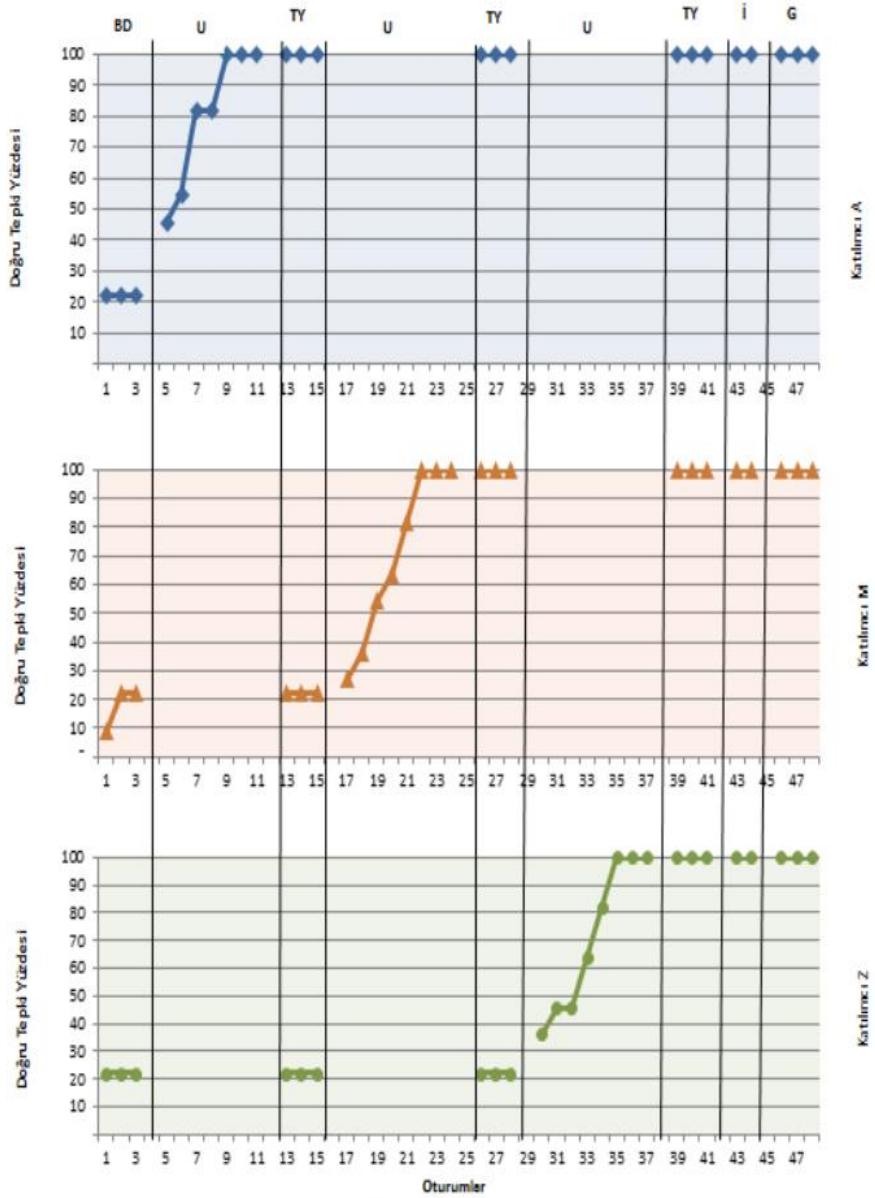
edilmiştir. Kayıt edilen veriler “ Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) x 100 ” formülü kullanılarak hesaplanmıştır (Miles ve Huberman, 1994 Aktaran Karaaslan, 2015).

Bulgular

HDZY olan üç öğrenciye aşamalı yardımla öğretim yöntemi tercih edilerek Bezirgan Başı oyunu öğretilirken öğrencinin oyundaki bezirgan ve kervan rolleri için ayrı öğretimler düzenlenmiştir. Oyundaki bezirgan rolünün öğretimi sonucunda toplanan tüm veriler Grafik 1’de, kervan rolünün öğretimi sonucunda toplanan tüm veriler de Grafik 2’de gösterilmiştir. Grafik 1 ve 2’nin yatay ekseni öğrencilere yapılan oturumların sayısını gösterirken, dikey ekseni günlük yoklama oturumları sonucunda doğru tepkide bulunan basamakların tüm beceri analizindeki basamaklara bölünüp yüz ile çarpılması sonucunda elde edilen doğru tepki yüzdelerini göstermektedir. Yoklama oturumları, uygulama oturumları ve izleme oturumları ve genelleme oturumları olmak üzere dört aşamada elde edilen veriler aşağıdaki grafiklerde gösterilmiştir.

BD: Başlama Düzeyi, U: Uygulama, TY: Toplu Yoklama, İ: İzleme, G: Genelleme
 Grafik 1: Bezirgan Baş Oyunu Bezirgan Rolünün Aşamalı Yardımla Öğretiminin Etkiliğine İlgilin Bulgular

BD: Başlama Düzeyi, U: Uygulama, TY: Toplu Yoklama, i: İzleme, G: Genelleme

Grafik 2: Bezirgan Başı Oyunu Kervan Rolünün Aşamalı Yardımla Öğretiminin Etkiliğine İlişkin Bulgular

Kurallı Oyun Öğretiminde Aşamalı Yardımla Öğretime İlişkin Bulgular

Bu bölümde araştırmaya konu olan geleneksel kurallı oyunlardan Bezirgan Başı oyununun aşamalı yardımla öğretim yöntemi ile öğretimine ilişkin elde edilen bulgular oyundaki bezirgan ve kervan oyuncu rolü için ele alınmıştır.

“Bezirgan Başı” Oyunu Bezirgan Rolünün Aşamalı Yardımla Öğretimine İlişkin Bulgular

Elde edilen başlama düzeyi verilerine bakıldığında, başlama düzeyinde oyununun bezirgan rolü ile ilgili tüm beceri basamaklarına birinci öğrenci (A) ortalama %11,08, ikinci öğrenci (M) ortalama %4,44 ve üçüncü öğrenci (Z) ortalama %8,87 düzeyinde doğru tepkide bulunmuşlardır. Başlama düzeyi verileri toplandıktan sonra birinci öğrenci (A) ile öğretim oturumlarına başlanmıştır. A ile toplam yürütülen 8 öğretim oturumunda ise ortalama %76,65 düzeyinde doğru tepkide bulunduğu görülmüş olup A ile yapılan öğretim oturumlarının son 3 oturumunda %100 doğru tepkide bulunmuştur. Birinci öğrenci ile öğretim sona erdikten sonra tüm çalışma grubu ile birinci toplu yoklama oturumu gerçekleştirilmiştir. Birinci toplu yoklama oturumlarına bakıldığında ortalama doğru tepki yüzdelerinin; A %100, M %11,08 ve Z %8,87 düzeyinde olduğu görülmektedir. Verilerden de görüldüğü üzere öğretim yapılan birinci öğrencinin verileri başlama düzeyi performansına göre istendik düzeyde bir artış gözlenirken öğretim yapılmayan ikinci ve üçüncü öğrencilerin verileri başlama düzeyi performansı ile benzerlik göstermektedir.

Birinci toplu yoklama oturumu verileri toplandıktan sonra ikinci öğrenci M ile öğretim oturumları düzenlenmeye başlanmıştır.

M ile yürütülen toplam 10 öğretim oturumunda ortalama %66,65 doğru tepki ve son 3 oturumunda %100 doğru tepkide bulunduğu gözlenmiştir. İkinci öğrenci olan M ile öğretim sona erdikten sonra ikinci toplu yoklama oturumu düzenlenmiştir. Düzenlenen ikinci toplu yoklama oturumuna bakıldığında birinci öğrenci A %100, ikinci öğrenci M %100 ve üçüncü öğrenci Z %11,08 düzeyinde doğru tepkide bulunduğu görülmüştür.

Son olarak, ikinci öğrenci ile öğretim sona erip ikinci yoklama oturumu düzenlendikten sonra üçüncü öğrenci Z ile yürütülen öğretim oturumlarına bakıldığında, düzenlenen 9 öğretim oturumunda ortalama %71,82 doğru tepki yüzdesinin bulunduğu ve son 3 oturumda %100 doğru tepki yüzdesinin olduğu görülmektedir. Tüm öğretim oturumları tamamlandıktan sonra düzenlenen üçüncü toplu yoklama oturumunda birinci öğrenci (A) %95,5; ikinci öğrenci (M) ve üçüncü öğrenci (Z) %100 doğru tepkide bulunarak aşamalı yardımla öğretim yöntemi ile Bezirgan Başı oyununun Bezirgan Rolünün gerektirdiği beceri basamaklarını bağımsız sergileyebilmişlerdir.

“Bezirgan Başı” Oyunu Kervan Rolünün Aşamalı Yardımla Öğretimine İlişkin Bulgular

Var olan performans düzeyini belirlemek amacıyla düzenlenen başlama düzeyi verilerinden elde edilen verilerine bakıldığında, başlama düzeyinde “Bezirgan Başı” oyununun “Kervan” rolü ile ilgili birinci öğrenci (A) ortalama %22, ikinci öğrenci (M) ortalama %17,69 ve üçüncü öğrenci (Z) ortalama %22 düzeyinde doğru tepkide bulunmuştur. Aynen bezirgan rolünün öğretiminde de olduğu gibi kervan rolü öğretilirken de başlama düzeyi verileri toplandıktan sonra birinci öğrenci (A) ile öğretim oturumlarına başlanmıştır. A ile toplam yürütülen 7 öğretim oturumunda ortalama

% 79,21 düzeyinde doğru tepkide bulunduğu görülmüş olup A ile yapılan öğretim oturumlarının son 3 oturumunda %100 doğru tepkide bulunmuştur. Birinci öğrenci ile öğretim sona erdikten sonra tüm çalışma grubu ile birinci toplu yoklama oturumu gerçekleştirilmiştir. Birinci toplu yoklama oturumlarına bakıldığında ortalama doğru tepki yüzdelerinin; A %100, M %22 ve Z %22 düzeyinde olduğu görülmektedir.

Birinci toplu yoklama oturumu verileri toplandıktan sonra ikinci öğrenci M ile öğretim oturumları düzenlenmeye başlanmıştır. M ile yürütülen toplam 8 öğretim oturumunda ortalama %70,45 doğru tepki ve son 3 oturumunda %100 doğru tepkide bulunduğu gözlenmiştir. İkinci öğrenci olan M ile öğretim sona erdikten sonra ikinci toplu yoklama oturumu düzenlenmiştir. Düzenlenen ikinci toplu yoklama oturumuna bakıldığında birinci öğrenci A %100, ikinci öğrenci M %100 ve üçüncü öğrenci Z %22 düzeyinde doğru tepkide bulunduğu görülmüştür.

Son olarak, ikinci öğrenci ile öğretim sona erip ikinci yoklama oturumu düzenlendikten sonra üçüncü öğrenci Z ile yürütülen öğretim oturumlarına bakıldığında, düzenlenen 8 öğretim oturumunda ortalama %71,58 doğru tepki yüzdesinin bulunduğu ve son 3 oturumda %100 doğru tepki yüzdesinin olduğu görülmektedir. Tüm öğretim oturumları tamamlandıktan sonra düzenlenen üçüncü toplu yoklama oturumunda araştırmaya katılan tüm öğrenciler %100 doğru tepkide bulunarak aşamalı yardımla öğretim yöntemi ile Bezirgan Başı oyununun Kervan Rolünün gerektirdiği beceri basamaklarını bağımsız olarak yerine getirebilmişlerdir.

Kurallı Oyun Öğretiminde Aşamalı Yardımla Öğretimin İzleme Düzeyine İlişkin Bulgular

Toplu yoklama oturumları sona erdikten iki ve dört hafta sonra çalışma grubuna öğretilen Bezirgan Baş oyunu oyununun öğretim sona erdikten sonra da sergilenip sergilenmediğini görmek amacıyla izleme oturumları gerçekleştirilmiş ve veriler kayıt altına alınmıştır. İzleme oturumlarında tüm öğrenciler %100 düzeyinde doğru tepkide bulunarak öğrendikleri kurallı oyun becerisini korumayı başarmışlardır.

Kurallı Oyun Öğretiminde Aşamalı Yardımla Öğretimin Genelleme Düzeyine İlişkin Bulgular

İzleme oturumları sonlandıktan sonra öğretim oturumlarından farklı olarak okulun bahçesinde ve farklı kişilerle genelleme oturumları gerçekleştirilerek genellemeye yönelik veriler kayıt altına alınmıştır. Genelleme kısmında toplamda 3 oturum farklı anlarda olacak şekilde düzenlenmiştir. Çalışma grubunun tümü bezirgan rolü için de kervan rolü için de %100 doğru tepkide bulunmuşlardır. Görüldüğü üzere elde edilen verilerden yola çıkarak öğrencilerin genelleme oturumlarında bezirgan baş oyunu oyununun gerektirdiği tüm oyuncu rollerini öğrendikleri ve öğrendikleri oyunu farklı ortam ve kişilere de genelleyebildikleri gözlenmiştir.

Tartışma

Bu araştırmada, HDZY olan üç öğrenciye geleneksel kurallı oyunlardan Bezirgan Baş oyunu oyununun öğretimi için aşamalı yardımla öğretim yöntemi seçilmiş ve bu yöntemin HDZY olan öğrencilere kurallı oyun becerisinin öğretiminin etkili olup olmadığı; öğretilen bu oyun becerisinin öğretim sona erdikten iki ve dört hafta sonrasında korunup korunmadığı araştırılmış ve öğrencilerin oyunu farklı ortam ve kişilere genelleyip genelleyemedikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Aşamalı yardımla öğretimle yürütülen

öğretimler sonunda Bezirgan Başı oyunu oynama becerisi verileri başlama düzeyi verileri ile karşılaştırıldığında çalışma grubundaki bütün öğrencilerde amaca ulaşıldığı tespit edilmiştir. Bulgulardan yola çıkarak, aşamalı yardımla öğretim yönteminin kurallı oyun öğretiminde her üç öğrencide de yüzde yüz doğru tepki yüzdesine ulaşarak etkili olduğu söylenilebilir. Çalışmanın amacı benzer özellikteki öğrencilerin aşamalı yardımla öğretim yöntemi ile kurallı oyun öğretiminin etkililiğini araştırmaktır.

Literatür taramasında yapılan araştırmalara bakıldığında, ZY olan çocukların NGG akranlarına kıyasla daha fazla yalnız kalmayı tercih ettiklerini, sokağa çıkıp oyun oynamak yerine daha çok evde kalmayı ya da dışarıda tek başlarına oynamayı tercih ettiklerini (Bağlı, 2004) oyunun çocukları hem eğlendiren hem de sosyal iletişimsel becerilerini destekleyen psikolojik ve fiziksel gelişimlerine de katkı sağlayan onları ileri yaşantılarına hazırlayan bir etkinlik olduğunu ve günümüzde oyunun bir etkinlikten ziyade eğitimin de vazgeçilmez bir parçası haline geldiğini (Göncü, 2001) grupça oynanan oyunların yetiştikine olan bağımlılıkları etkilediği ve azalttığı ve özellikle sosyal iletişim yönünden ele alındığında işbirliği, yardımlaşma, paylaşma, birlikte hareket etme, rekabet gibi duyguları destekleyerek hem ruhsal hem de sosyal gelişimlerini desteklediğini (Çoban ve Nacar, 2006) ortaya koymuştur.

Bezirgân Başı oyununun eğitim ile ilişkisinin araştırılmış olduğu ve araştırma sonucunda bu oyunun dil gelişimi (oyun şarkıları), psikomotor gelişim (hareket etmeyi gerektirmesi), psikolojik gelişim (güzel zaman geçirme) ve sosyal beceriler (birlikte hareket ederek ve kurallara uyarak başkalarının haklarına saygı duymayı öğrenme) gibi çoğu gelişim alanını desteklediği (Fırat, 2013) başka bir araştırma da (Massey ve Wheeler, 2000)

aşamalı yardımla öğretim yöntemi ile birlikte ipucunun giderek azaltılması yöntemi de kullanılarak ve etkinlik çizelgelerinin kullanımı yoluyla boş zaman etkinliklerinin yapılması 51 otizm spektrum bozukluğu tanısına sahip bir çocuğa öğrettikleri alan yazında tespit edilmiştir.

Araştırmamızdan elde edilen verilere bakıldığında; kurallı oyun öğretiminde çalışmaya katılan tüm öğrenciler için aşamalı yardımla öğretim yönteminin etkili olduğu ve bulguların aşamalı yardımla öğretim yönteminin etkililiğine yönelik literatürde yapılmış olan araştırma bulgularıyla tutarlı olduğu görülmüştür. Bu sebeple, aşamalı yardım HDZY ve diğer gelişimsel yetersizliğe sahip çocuklarla (Azrin, Schaeffer ve Wesolowski, 1976; Sisson, Kilwein ve Hasselt, 1988; Pehlevan, 2000; Akmanoğlu, Batu ve Yanardağ, 2014; Gruber ve Poulson, 2016) ve zincirleme becerilerin (oyun, etkinlik çizelgeleri, giyinme) öğretiminde etkili olduğunu göstermiştir.

Sonuç

Bu araştırma sonucunda aşamalı yardımla öğretim yönteminin kurallı oyunların öğretiminde etkili olduğu, çalışma grubundaki öğrencilerin hepsinde düzenlenen öğretim oturumu sayıları farklılık göstermekle birlikte (min.8, max.10 oturum) belirlenen ölçütü karşılayarak araştırmaya konu olan “bezirgan başı” oyununu öğrendikleri görülmüştür. Öğretim sona erdikten sonra düzenlenen izleme oturumlarında da öğrencilerin öğrendikleri oyun becerisini devam ettirerek bağımsız olarak beceri basamaklarını yerine getirdikleri ve farklı ortam ve kişilerle düzenlenen genelleme oturumlarında katılımcıların aşamalı yardımla öğretim yöntemi kullanılarak öğretilen oyunu oynayabildikleri tespit edilmiştir.

Tespit edilen bulgular, aşamalı yardımla öğretim yönteminin kurallı oyunun edinim, izleme ve genelleme aşamalarında etkili olduğunu göstermiştir.

Öneriler

Bu noktadan hareketle uygulamaya ve ileriye yönelik araştırmalara bazı öneriler verilmiştir. Okul programlarında her tür ve kademedeki eğitim ortamlarında özel eğitim öğretmenleri tarafından kurallı oyun öğretiminde aşamalı yardımla öğretim yöntemi kullanılabilir. Aşamalı yardımla kurallı oyun öğretilerek gelişimde gerilikleri olan çocuğun normal gelişim gösteren çocuklarla oyunu oynaması ile sosyal beceriler ve iletişim becerilerinin gelişiminin desteklenmesinde tercih edilebilir. Etkinliği kanıtlanmış olan bu yöntem özel eğitimde öğretmen yetiştirme sürecinde hizmet içi eğitimlere de eklenebilir. Kurallı oyun becerisinin öğretiminde aşamalı yardımla öğretim yöntemi ile beraber diğer öğretim yöntemlerinin sunulduğu çalışmaların etkililik ve verimliliklerine bakılabilir. Kurallı oyun öğretiminin sosyal becerileri ve iletişim becerilerinin üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yeni araştırmalar yapılabilir.

Yazarların Katkı Düzeyleri

Araştırma yüksek lisans tezinin özeti niteliğindedir. Yazarlar, çalışma konusunu belirleme, araştırma deseni, veri toplama, verilerin analizi ve çalışmanın raporlanması görevlerini iş birliği içerisinde gerçekleştirmişlerdir.

Kaynaklar

Akçamete, A. G. (2009). Genel Eğitim Okullarında Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim. Kök Yayıncılık: Ankara.

Azrin, N. N., Scheaffer, R.M., ve Wesolowski, M. D. (1976). A rapid method of teaching profoundly retarded persons to dress by a reinforcement-guidance method. *Mental Retardation*, 14, 29-33.

Bağlı, M. T. (2004). Oyun, bilişsel gelişim ve toplumsal dünya: Piaget, Vygotsky ve sonrası. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(2), 137- 169.

Çoban, B. ve Nacar, E. (2006). İlköğretim 1. Kademe Eğitsel Oyunlar. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Eliçin, Ö. ve Tunalı, V. (2016). Otizmli çocuklara aşamalı yardımla çizelge kullanım becerilerinin kazandırılmasında tablet bilgisayar çizelge programının etkililiği. *Eğitim ve Bilim*, 41(183), 29-46.

Fırat, H. (2013). Çocuk oyunları-eğitim ilişkisi: bezirgan-başı örneği. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkishor Turkic*. 8/13. 885-896, Ankara

<https://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=5809>

Göncü, A. (2001). “Toplumsal ve Kültürel Bağlamın Çocuk Oyunlarındaki Yeri. Dünyada ve Türkiyede Değişen Çocukluk, 3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri. Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 37-50.

Massey, G.N. ve Wheeler, J.J. (2000). Acquisition and generalization of activity schedules and their effect on task engagement in a young child with autism in an inclusive pre-school classroom. *Education and Training in Mental Reterdation and Developmental Disabilities*, 35(3), 326-335.

Özkan Yücesoy, Ş. (2007). Yetersizlik gösteren bireylere giyinme becerilerinin öğretimiyle ilgili alan yazın taraması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 8(1), 61-77.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ozelegitimdergisi/issue/17191/179585>

Özyürek, M. (2013). Engellilere Yönelik Tutumların Değiştirilmesi. Ankara: Kök.

Sarı, H. (2014). Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı. Ankara: Eğiten Kitap.

Tekin-İftar, E.,& Kırcaali-İftar, G. (2006). Özel Eğitimde Yanlışsız Öğretim Yöntemleri. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Wolery, M., & Gast, D. L. (1984). Effective and efficient procedures for the transfer of stimulus control. *Topics in Early Childhood Special Education*, 4, 52-77.

Tekin İftar, E. (2012). “Çoklu yoklama modelleri”. Eğitim ve Davranış Bilimlerinde Tek Denekli Araştırmalar. E. Tekin İftar (Ed), *Türk Psikologlar Derneği Yayınları*, Ankara. 218-254.

Tekin, E. ve Kırcaali-İftar, G. (2001). Özel Eğitimde Yanlışsız Öğretim Yöntemleri. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Sarı, H. (Editör) (2015). Uygulamalı Davranış Analizi, Ankara: Nobel Yayınları.

Karaaslan, D. (2015). Otizmli çocukların tıbbi tanılama süreçlerine ilişkin ailelerin ve tanılamada görev alan uzman doktorların görüşlerinin incelenmesi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

BÖLÜM III

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi Döneminde II. Meşrutiyet’e İlişkin Bir Tartışma

Murat YÜMLÜ¹

Giriş

Demokrasi, siyaset biliminin melez karakterinden yansıdığı üzere tarihi süreçlerin sağladığı birikimin damıtılmasıyla gelişen bir siyasal yönetim biçimidir. Siyasal kavram ve olgunun tarihselliği içinde derin bir tartışma portföyünün dikkate alınması önemli bir zorunluluktur. Brian Roper, *Demokrasinin Tarihi*’ne Marksist bir yorumla yaklaştığı çalışmasında kavramın çekişmeli ve belirsizlikler içeren yönünün çok boyutlu olarak düşünülmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır (Roper, 2013, s. 1). Kavramın siyasal düşünceler tarihinin geniş yelpazesi içinde neoliberalizmden devrimci

¹ Murat YÜMLÜ, Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Rektörlük/Ortak Dersler Bölümü, Ortak Dersler Anabilim Dalı, muratyumluhistory2@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7902-5339.

sosyalizme uzanan bir çeşitliliğe katkılar sağlaması açısından kilit önemde olduğu belirtilmektedir.

Klasik anlamda “halkın iktidarı” ya da “halk hükümeti” şeklinde tarif edilen ve antik çağ Yunan uygarlığı birikimi ve Roma uygarlığına yaslanan bir siyasal rejim olarak Cumhuriyet kavramı ve olgusunun geliştirilebileceği teorik çerçeveyi oluşturmaktadır.

Devlet ve hükümet şekli olarak ele alınan “Cumhuriyet” ile bir siyasal rejim olarak ele alınan “Demokrasi” kimi zaman birbirine karıştırılsa da, bu iki kavramın birbirlerinden ayrılmamak üzere etkileşimlerinin siyasal hayata yansımaları dikkat çekmektedir. Tipolojileri açısından bakıldığında demokrasi “radikal demokrasiden” “temsili demokrasiye”, “doğrudan demokrasi”den “yarı doğrudan demokrasi”ye geniş bir ölçek içerisinde ele alınmaktadır. Demokraside tartışmanın ana damarı siyasal iradenin kaynağı olarak halkın siyasal tercihlerinin seçimlere, halkın iradesinin sandığa, yönetime, siyasal kararlara yansımalarına, çoğunluğun iradesinin dışında azınlığın iradesinin de gözetileceği bir katılımcı yurttaşlık ruhunun kazanılmasına, siyasal iktidar değişikliğinin barışçıl esaslara göre gerçekleştirilmesine, denge ve denetim mekanizmalarının işlerlik kazanması ve kurumsallaşmasına kadar pek çok ayrıntıyı içermektedir. Dolayısıyla demokrasi karmaşık bir denge, dinamizm ve tutarlılık ilkesi arayışına dayanan ve sürece yaslanan bir sistemdir. Tarihsel yönden bakıldığında demokrasinin temel referansları çelişkileri dikkate alarak diyalogun geliştirilmesi ve temsil yeterliliği alanının genişletilebileceği özgürlük ve eşitlik kavramlarıyla ortaya konulmaktadır.

Demokrasi sürece dayalı bir siyasal rejimdir. Bu nedenle demokrasiden söz edildiğinde siyasal rejimin teorik yönden

incelenmesinin gerekliliğini, milyarlarca insanın yeryüzünde siyasal sistemleri öğrenme ve deneyimleme sürecinde dikkat edilen ayrıntının pratikten yansıyanlar olduğunu belirtmek gerekir. Ülkelerin, coğrafyaların kaderci yaklaşımın etkisi altında kalmaması gerektiği, tüm süreçleri yaşayarak demokrasinin kendi tarihsel çizgilerinde geliştirilmesi sorumluluğu süreç analizini önceleyen demokratik ilkenin temel vurguları arasında yer almıştır.

Cumhuriyet, daha kuruluş sürecinden itibaren gündemde tutulduğu üzere, demokrasiyi çok partili hayata geçiş yönünde bir prensip olarak belirlemiş ve bu prensibin alt yapısının devrimleri gerçekleştirerek sağlanacağına duyulan güven sıklıkla vurgulanmıştır. Yöntemsel olarak devrim ve demokrasi arasında birbirlerini dışarıda bırakmayan bir modelin kurgulandığı görülmektedir. Nitekim 1924 yılının sonlarına doğru kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve 1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası yakın tarihi okuyan ve araştıranlara önemli bir ipucu sunmuş ve çok partili hayata geçiş süreci ışığında demokrasi ilkesinin anlam ve önemini ortaya koyan tarihsel gelişmeler ortaya çıkmıştır.

Demokrasi, siyasal alanda rekabet eden partilerin eşit şartlara sahip olmaları gereken bir yarış ifade etmektedir. Tek bir partinin varlığıyla tanımlanan siyasal alanın çehresi II. Dünya Savaşı sona ererken önce Milli Kalkınma Partisi'nin kurulmasıyla başlayan, daha sonra 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti'nin kurulmasıyla devam eden çok partili hayata geçişte yeni bir "siyasal vizyonun" doğmasına yardımcı olmuştur. Bu vizyonun biçimsel yönleri olduğuna dair eleştiriler söz konusu olmakla birlikte "ulusal egemenlik" ilkesinin soyut düzeyde karşılık bulduğu ve çok partili bir siyasal dizgenin kurulmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu ufku ilk

aşamada sınıfsal temelde sürdürülecek bir siyaset için değil, siyasal iktidarın demokratikleştirilmesi ve siyasal muhalefetin iktidar imkânının hayata geçirilmesinde aramak gerekir. 1946’da gerçekleştirilen seçimlere yönelik eleştirileriyle dikkat çeken Demokrat Parti 14 Mayıs 1950’de iktidara geldiğinde bu süreci “Beyaz İhtilal” olarak nitelemiştir. 10 yıllık iktidar döneminde alt evrelerden söz edilmekle birlikte, genel olarak Demokrat Parti’nin siyasal anlayışı muhalefet döneminde çağrılar yapılan “iktidarın demokratikleştirilmesi” çizgisinden epeyce uzaklaşmıştır. DP iktidarının izleyen dönemlerinde yeni tartışmaların ortaya çıkması yapısal özellikler arz etmeye başlayan demokratik ilke sorunlarının tartışılma çerçevesine dair yeni işaretler ortaya koymuştur. 29 Ekim 1957’de *Ulus* gazetesinde çıkan yazısında Falih Rıfkı Atay’ın sözlerinde bu durumu tüm açıklığıyla görmek mümkündür:

Cumhuriyetimiz otuz beşinci yaşında bir yeniçağ medeniyet ve hukuk müessesesi olarak, bu kadar zayıf olmamalı ve Batılı eşlerinden bu kadar geri kalmamalı idi. Bununla beraber Atatürk devrinin sağlam bir milli hâkimiyet rejiminin temellerini almış olduğuna şüphe edilemez. Bizler o devrin şeref mirasına layık olamadık. Çocuklarımız layık olacaklardır. Bu sözü kendimizi avutmak için değil, inanarak söylüyoruz.

Bu inancın temel dayanak noktası nedir? Falih Rıfkı Atay “gençliğe” işaret ederek sözlerini şöyle sürdürmüştür:

Yeni gençlikler Cumhuriyet müessesesini bugünkü soysuz ve kötü politikacılık tesirlerinden kurtaracaklar, ona hukuk ve medeniyet rejimi olmak şerefini kazandıracaklardır. Türk milletinin kurtuluş kaderi bundadır (Atay, 1957, s. 1).

1957 seçimleri öncesinde seçim kanununda DP iktidarının yaptığı değişiklik sonucunda Hürriyet Partisi’nin CHP ile kuracağı

ittifakın engellenmesi yapısal sorunların çerçevesinin anlaşılması açısından dikkat çeken bir gelişmeyi ifade etmiştir. Bu dönemde DP'nin kurucularından, edebiyat ve tarih profesörü Fuat Köprülü siyasal kimliğinin yanı sıra bilim insanı olarak dikkat çekmektedir. 1950'li yılların ortalarına gelindiğinde ekonomik koşullar değişmeye başlamıştır. Bu değişimin arka planında ekonomi yönetimindeki olumsuz seyrir ve enflasyonist politikanın yansımaları ile kredi ödemelerinin yarattığı darboğaz bulunmaktadır (Yücekök, 1984, s. 112). Mehmet Fuat Köprülü partinin kurucularından biridir ve ilk DP hükümetinde Dış İşleri Bakanlığı gibi önemli bir görevi üstlenen bir siyasi kişilik olarak 1957 yılının sonlarına doğru Demokrat Parti'den resmen ayrılmış ve Hürriyet Partisi'ne katılmıştır (Robinson, 1965, s. 319).

Çok partili hayatın akışı içinde siyasal ve ekonomik özgürlük talepleri doğrultusunda kurulan Hürriyet Partisi, DP ve CHP arasındaki kalkınma siyaseti dengelerinin ötesinde anti-demokratik yasalara karşı mücadeleyi savunmaktadır. Bu yaklaşımıyla 1950'lerin ikinci yarısında Türk siyasal hayatına temel hak ve özgürlükler çizgisinde yeni bir rüzgârı kazandıran yeni bir parti konumundadır. Siyasal yaşamda kilit rol üstlenen ve DP iktidarının anti-demokratik uygulamalarına karşı koyan bu parti “ispat hakkı”, “yargıç teminatı” gibi konuları savunurken gazetecilerin hapse atılmasına da karşı çıkmaktadır. Bu süreçte DP'nin seçimlerde oy kaybettiği görülmüştür. DP karşısında yüz yetmiş sekiz milletvekilliğinin kazanılması bu seçimin önemli sonuçları arasındadır. Bu süreçte alınan sonuç engellenen seçim ittifakına ve bu ittifakı frenleyen seçim kanununun belirlediği çoğunluk oy sistemine karşı siyasal muhalefetin başarısı olarak kaydedilmiştir (Üçok, 1967, s. 389).

Temsil adaleti çok partili düzende demokrasinin niteliği konusundaki tartışmaların odağındadır. Şevket Süreyya Aydemir *Menderes'in Dramı* adlı yapıtında 1957 seçim sonuçlarını irdelerken seçimlerin hemen ardından Adnan Menderes'in söylediği belirtilen sözlerle yer vermiştir: Hani şu Menderes'in 'Allah bize bir daha bugünü göstermesin' dediği sonuçlar. Bu sonuçlara göre "CHP 12 ilde 32000 seçmenden daha oy alabildiği takdirde milletvekilliği sayısı 178'den 299'a çıkacaktır. Aydemir, bu durumu şöyle değerlendirmiştir: "Şu hâlde 1954'ten sonra, Demokrat Parti'nin daha önce işaret ettiğimiz yıpranışı ve partiye karşı bıkkınlık bir gerçektir" (Aydemir, 1993, s. 248).

1957 seçimleri sonunda temsil adaletinin tam olarak hayata geçirilemediği takdirde çoğunluk dayatması ve anti-demokratik uygulamaların ortaya çıkardığı "dikta"nın kaçınılmaz hale gelmekte olduğuna ilişkin tartışmalar çeşitli örneklerden görülmektedir. Bu dönemde belirli kavramların siyasal alandaki tedavülünün iddialı sözlerle dönüşmesi yerine haklılık arayışı öne çıkmıştır. CHP'nin 1957 seçimlerinde İstanbul seçimlerine itirazının ana kaydı CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün "Seçimleri manen kazandık" sözlerinden yansıdığı (Vatan, 31 Ekim 1957, s. 1) ve Türkiye'nin siyasal hayatında temsil adaleti konusundaki tartışmaların yoğunluğu dikkat çekmeye başlamıştır. DP, her yönden haklı olduğuna inanılan sistem tartışmasında seçim kanununun eşitlik ve adalet anlayışına uygun biçimde iyileştirilmesine yönelik tartışmalar karşısında yoğun bir gündemle meşgul olmak durumunda kalmıştır. 1958'de ülkenin ekonomik ve siyasal panoraması hem yüzde üç yüz otuz düzeyinde bir devalüasyon hem de CHP'nin hazırladığı İlk Haklar Beyannamesi adını taşıyan bir program ışığında demokratikleşme reformunun hayata geçirilmesine dayanmaktadır.

1924 Anayasası'nın çok partili rekabet ortamında anayasal prensiplere bağılı üstünlük ilkesi anti-demokratik uygulamalarla bozulmaya başladığında demokrasi tartışmaları ciddi bir kırılmaya yol açmaya başlamıştır. Seçim sistemi temsil adaletinin sağlanmasıyla ilgili olarak eleştirilmektedir. Öte yandan Vatan Cephesi uygulaması, kitle iletişim aracı olarak radyonun iktidarın yoğun nüfuzu altında olması ve Tahkikat Komisyonu gibi örnekler DP iktidarının plebisite dayanan otoriterlik çizgisine dair tartışmaların artmasına etki etmiştir. Bu konuda Muammer Aksoy'un Partizan Radyo ve DP adlı eserinden alıntılanan bir değerlendirme çarpıcı bir yaklaşımı yansıtmaktadır. DP, muhalefette bulunduğu yıllarda radyoda eşit söz hakkı tanınması fikrini savunmuştur. Bununla birlikte, aradan geçen yıllar içinde eşit söz hakkı ilkesinin unutulmaya başladığına dikkat çekilmektedir. Başvekil Adnan Menderes, DP iktidarının üstlendiği hükümet sorumluluğunun devletle özdeşleşme anlamına geldiğini düşünmektedir:

Hakikat şudur ki, radyo devlet malıdır, devlet bir mücerret mefhumdur. Devlet muhtelif müesseseleriyle mevcuttur, fakat asıl olarak devlet hükümette temsil olunur ve devletin icra vasıtası hükümettir. Bu haysiyet ve selâhiyetle hükümet, diğer çeşitli vazifeleri meyanında devletin silahlı, silahsız kuvay-ı umumiyesine vaziülyed olduğuna göre, devlete ait ve onu alakadar eden bilcümle hususlardan mesul yegâne teşekküldür (Kocabaşoğlu, 1980, s. 346).

1957 seçimleri sonrasında Demokrat Parti'nin güç kaybettiği açıkça görülmektedir. Bu durum 1958 yılının Ağustos ayı başlarında gerçekleşen devalüasyon ile daha kritik bir noktaya ulaşmıştır. Ekim 1959'da partinin parlamento grubunda yaklaşık olarak 120 kadar milletvekilinden oluşan bir grup Meclis Başkanlığı seçiminde Refik

Koraltan yerine Sıtkı Yırcalı'yı desteklemişlerdir. Yine Yırcalı'nın yardımcılığı için düşünülen Mahmut Goloğlu da adaylık seçiminde kaybetmiştir. Yırcalı'ya oy veren grup siyasi tarihte 121'ler olarak anılmış ve DP içinde bir muhalefet grubu ortaya çıkmaya başlamıştır (Ahmad&Turgay Ahmad, 1976, s. 202). Bu dönemde oraya çıkan öğrenci olaylarının özellikle 1960 yılının ilk aylarında ciddi bir ivme kazandığı görülmektedir. Öğrenci olayları açısından Demokrat Parti iktidarının son dönemi önemli mesajları yansıtmış ve ülkedeki demokratik siyasal yönetim arayışlarını etkileyen muhalefet belirgin hale gelmeye başlamıştır. Bu dönemde öğrenci olayları kritik bir aşamaya ulaşmış ve çok çeşitli yerlerde öğrencilerin protesto mitingleri ve gösterileri gözaltı kararları ile sonuçlanmıştır.

Siyasal muhalefetin bastırılmasına yönelik gelişmeler, 1950'lerin sonlarına gelindiğinde artık yakından bilinmekte, sorgulanan ve ülkede siyaset, ekonomi ve sosyal huzuru etkileyen olaylar şeklinde değerlendirilmektedir. Siyasal muhalefetin bastırılması her yönüyle demokrasinin anti-demokratik yönetim ve otoriterlik anlayışıyla ince çizgisini ifade etmeye başlamıştır. 7 Kasım 1959'da Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi lideri Osman Bölükbaşı, 1957'de TBMM'de yaptığı bir konuşmada parlamentonun manevi şahsiyetini tahkir ettiği söylenerek 10 ay hapis cezasına çarptırılmıştır (Ahmad&Turgay Ahmad, 1976, s. 203). Bu süreçte dikkat çeken bir gelişme, daha önce örneklerine rastlanan ve basının suskunlaşması açısından olumsuz yankılanmaları bulunan gazetecilerin hapse atılmasıdır. Çalışma kapsamında Demokrat Parti iktidarının basına yönelik ağır nüfuzunu ortaya koyan örneklerden biri Yalman'ın çıkardığı *Vatan* gazetesinin kapatılmasıdır. Bu gazete 16 Aralık 1959'da kapatılmış ve 17 Aralık

1959'da Ahmet Emin Yalman'a hapis cezası verilmiştir (Ahmad&Turgay Ahmad, 1976, s. 203).

Tarih çalışmalarında retrospektif etkisinin yanıltıcı yönleri kolaylıkla tespit edilmektedir. Tarih, akış çizgisine dikkat gösterilerek analiz edilebilen bilimsel bir disiplindir. Anakronik etkilere karşı daha ciddi bir bakış açısının geliştirilmesinin önemi metodolojinin gösterdiği titiz yaklaşımlardan izlenebilmektedir. Beşeri bilimler alanında sosyal teorinin yaklaşımlarından yararlanan tarih disiplininin temel özelliklerinden biri retrospektifin yanıltıcılığını ortaya çıkaracak anakronik tartışmalardan kaçınılmasıdır. 1960 yılını retrospektif bir çizgide okumak yerine zamandizinsel yönden ileriye yönelik bir okumayla değerlendirdiğimizde, uluslararası ajandada çeşitli tartışmaların yapıldığı kolaylıkla görülmektedir. Bu yılın yükselen tansiyonunu öğrenci olaylarından izlemek mümkündür. Ülkede demokrasi ve çağdaş uygarlık ideallerini savunan devrimler konusunda duyarlılık gösteren gençliğin tepkileri Demokrat Parti'nin iktidara geldiği dönemdeki heyecanın çok uzağında kalındığını göstermektedir. Bu konuda emekli General Sıtkı Ulay'ın *Giderayak* adlı anılarından kısa bir örnek paylaşılabılır. Demokrat Parti'nin iktidara gelişinde, uzun yıllara dayanan tek parti iktidarına karşı yorgunluk ve II. Dünya Savaşı yıllarında yoğunlaşan itirazların siyasal tercihlere yansımaları belirleyici olmuştur. Bu heyecan beklentilerin oldukça yüksek bir düzeye ulaştığı dönemde ulusal çapta bir etkiye sahiptir:

Daha önce dediğim gibi Türk Milleti ve onun değişmez dostu ve kurtarıcısı olan Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları da artık tek parti ve değişmez genel başkan düzeninden bıkmış ve usanmış bulunuyordu. Bu sebeple bizler de o zaman ordunun genç sayılan subayları olarak yeni seçimlerde kurulan Demokrat Parti'nin kazanmasını istiyor ve yakın

çevremizde bu tavsiye ve hatta tazyiklerde bulunuyorduk. Hele seçim sonuçları belli olunca bir bayram havası yaşanmış ve çekinmeden evlerimizi dahi bayraklarla süslemiştik. Çünkü seçim sandıkları başına daha önceden bazı gözleyiciler göndererek bir usulsüzlük yapılmasından çekiniyor ve ailelerimizden de elemanlar gönderiyorduk. Hele Ankara'da bu destek bariz bir surette görüldüğü ve Halk Partisi'nin bazı çevrelerini rahatsız ederek bu gibi subay ve astsubayların Ankara'dan sürgün edilecekleri haberleri yayılıyordu (Ulay, 1996, s. 34).

Demokrat Parti'nin yıllarca süren iktidar sürecinin ardından, 1950'li yılların sonlarına gelindiğinde siyasal niteliğiyle dikkat çeken protestolara yaklaşımı gençlik olaylarının arkasında CHP yönetiminin ve gençlik örgütlerinin bulunduğu görüşüne dayandırılmıştır. Bununla birlikte gençliğin siyasal taleplerle ortaya çıkması, İstanbul ve Ankara Üniversiteleri'nin 1960 yılının bahar aylarında gündemde yer alan Tahkikat Komisyonu'na yönelik tepkileri iktidar çevresi tarafından detaylı irdelenememiştir. Bu açıdan sarsıcı bir örnek İstanbul Üniversitesi bahçesinde yaşanan polis müdahalesinde üniversite öğrencisi Turan Emeksiz'in hayatını kaybetmesidir. Emeksiz, 1960 yılının Nisan ayı sonlarında İstanbul Üniversitesi'nde çıkan öğrenci olaylarında polis müdahaleleri sırasında hayatını kaybetmiş ve 27 Mayıs 1960 sürecinin kayıpları arasında sembol bir isim olarak hatırlanmıştır. Ülkedeki gerginliğin gün geçtikçe tırmandığı dönemde DP'den yabancılaşmanın ana çizgisini anti-demokratik uygulamalar ışığında hukukun üstünlüğü ilkesinin çiğnenmesi oluşturmuştur. Aynı zamanda DP'nin gittikçe ivme kaybı yaşanıyor gibi görünse de kitlesel katılımın sağlandığı kalabalık mitinglerle boy gösterebildiği ve halk tarafından, halk için, halkın katılımıyla sağlanabilecek bir yönetimin gelişmesine katkı sağladığı bir sürecin kilitlendiği noktaya gelinmiştir. Tahkikat

Komisyonu (*Sancar Komisyonu*) bu açıdan kritik bir örnektir. Daha önce radyoda görülen baskı ve söz hakkının kısıtlanması, basın ve muhalefet suçlarının soruşturulması amacıyla bir tahkikat komisyonun kurulmasıyla kritik bir noktaya ulaşılmaktadır. Komisyonun aldığı kararlar ışığında her türlü siyasal toplantı, gösteri ve yürüyüş yasaklanmıştır. Ayrıca Resmî Gazete dışında ulusal ve yerel basında tüm gazetelerde parlamento görüşmeleri ve önergelerinin yayınlanmasına karar verilmiştir (Ahmad&Turgay Ahmad,1976, s. 208).

Böylece Türkiye 1924 Anayasası tartışmalarını sağlıklı biçimde yürütemediği iç politika ortamının etkisinde kalmaktadır. 1960 yılının Mayıs ayına gelindiğinde öğrenci olayları, Vatan Cephesi ve Tahkikat Komisyonu iktidar-muhalefet ve devlet-toplum ilişkilerindeki dengelerin sarsılmaya başladığı gerginlik kaynağını oluşturmaktadır. Siyasal muhalefetin faaliyetlerinin askıya alınabileceği bir baskı ortamı ışığında dönem basınının önde gelen isimlerinden Ahmet Emin Yalman da hapis cezasına çarptırılan gazeteciler arasına katılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren siyasal alanda gerçekleştirmeye yöneldiği devrimlerle demokrasiyi bir slogan olmaktan çıkarmayı amaçlamıştır. Cumhuriyet'in idealizmle özdeşleşirken, realizmle dengelenen yönünün demokrasinin hayata geçirilmesi için sürdürülen beklentilere engel olmadığı görülmektedir. Demokrasi konusunda idealler pratiğe yansıtıldığında siyasal alanın gerçeklerinin realizmi ön koşul olarak öne sürdüğü dikkat çekmiştir. Başlangıçtan farklı olarak demokrasinin biçimsel bir rejime dönüşmemesi için düşünce ve ifade, toplantı ve gösteri özgürlüğü gibi çok çeşitli alanlardaki hürriyetlerin siyasal iktidar tarafından güvenceye alınması

gerekmektedir. Demokrasi idealinde eksiklerin gözden geçirilmesi açısından iktidarın el değıştirmesi bir sonuç değil, sadece başlangıç özelliğini taşımıştır. Bu nedenle Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarında oluşan ve Kore Savaşı nedeniyle buğday fiyatlarının artışı, mevsimsel avantajlar gibi bir dizi faktörün hızlandırdığı ekonomik canlanma yolundaki gelişmeler ışığında yeni iktidar döneminin “ihtilal” olarak nitelenmesi demokratik geçişin ve siyasal sistemin işleyişinin bir sonucu olarak kabul edilmiştir. Buradaki temel şart 1950 seçimlerinde seçim sisteminin sağladığı avantajla temsil adaletini ortadan kaldıran bir parlamento kompozisyonunun tartışılmamasıdır.

Genel, eşit, gizli oyla yapıldığı ve yargı denetimine tabi tutulması konusunda bir uzlaşma sağlandığı için 1950 seçimlerinin Türkiye’nin siyasal hayatında daha önce başarısız olduğu kadar dürüst ve serbest seçimlere yönelik hedefleri tamamlayabileceği düşünülmüştür. Bununla birlikte seçimlerde temsil adaletinin sağlanamadığı yüzde 89,3 katılım oranına karşılık, milletvekili dağılımlarındaki dengesizlik açıkça görülmektedir. 3,176,561 oy aldığı kaydedilen CHP’nin yüzde 39,3’lük oylarının karşılığı 63 milletvekilliği olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre alınan oy ve sandalye sayısı açısından yüzde 39,3 oy oranı açık bir örnektir. Bu seçimlerde 63 milletvekilliği karşılığında parlamento sandalye sayısı yüzde 13 düzeyinde gerçekleşmiştir. Öte yandan Demokrat Parti bu seçimlerde 4,241,393 yurttaşın oyunu almıştır. Yüzde 53,3 oranında oy başarısına ulaşan Demokrat Parti’nin kazandığı sandalye sayısı 420 olarak kaydedilmiştir. Çoğunluk sistemi temsil adaletinde denge sorununu Türkiye’nin siyasal hayatına armağan ettiğinde Demokrat Parti’nin kazandığı sandalye oranı yüzde 86,2 şeklinde gerçekleşmiştir (Seçim, 1982, s. 94-95). Bu sürece dayalı analiz

1954 ve 1957 seçimleri ışığında Türkiye'nin yapısal bir seçim kanunu ve sistemi, temsil adaleti, parti içi demokrasi sorunlarıyla karşılaştığını göstermektedir. Bu tartışmalar gerçekleşen bir askeri müdahale sonrasında da siyasal sistem tasarımı açısından önem taşımış, dikkat çeken olguları kuşatan örnekler arasında yer almıştır. Aynı seçim değerlendirmesi 1954 ve 1957 seçimleri için yapıldığında seçim sistemi dengeleri kolaylıkla anlaşılabilmektedir. CHP'nin 3.161,696 oy aldığı ve yüzde 34,8 oy oranına ulaştığı 1954 seçimlerinde 31 milletvekilliği kazanılmıştır. Bu sayı parlamento sandalye sayısının yüzde 5,8'lik kısmını karşılamaktadır. Bu durumda çok partili düzen içinde seçim sistemi sorununun yaşandığını tespit etmek güç değildir. Çünkü DP seçimlerde 5,151,550 oy desteği sağlamış, fakat yüzde 56,6 oy oranına karşılık, 505 sandalye sayısı ile parlamentoda mevcudunun yüzde 93,2'sinde temsil hakkını kazanmıştır. Seçimlere katılım oranları açısından yüzde 88,6 düzeyine ulaşan başarılı sonuçlara karşılık temsil adaleti sorunu muhalefeti hareket geçirmiş ve seçim sisteminde değişiklik yapılması yolundaki tartışmalar yoğunluk kazanmıştır (Seçim: 1982, s. 94-95).

Askeri Müdahale, İhtilal ve İnkılâp

Siyasal tarih, Devrim Tarihi (Atatürk ilkeleri ve İnkılap Tarihi), Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Anayasa Hukuku vb. pek çok ders ve bilim dalı incelemeleri arasında kavramsal çerçeve belirlenirken özgünlük, tarihsel değişim çizgisi vurgulanmakta ve temel kavramlara yer verilmektedir.

Sosyal ve beşerî bilimler alanında ağırlıklı olarak sosyoloji ve tarih disiplinlerinin inceleme yolunu açtığı “inkılap” ve “ihtilal” iki temel kavramdır. Bu kavramlar tarihsel örneklerden yola çıkılarak

karşılaştırmalı incelemeler ışığında ele alınmaktadırlar. Bu iki kavram doğrudan birbirlerinin yerine kullanılmasalar da siyasal tarih çalışmalarında büyük çaplı toplumsal değişim örnekleri arasında başlangıç düzeyinde Fransız (1789) ve Bolşevik (1917) İhtilali mutlaka vurgulanmaktadır. Bu kullanımlarda devrimin mantığına ve ruhuna uygun olarak köklü, ani değişikliklerin devlet eliyle gerçekleştirilmesi, fakat halk tarafından meşrulaştırılması öne çıkmaktadır. Bir diğer noktaya dikkat çekildiğinde kavramsal çerçevenin olgusal özelliklere göre tasarlanması ve yorumlanması gerektiği anlaşılmaktadır. Yakındoğu’da 1905’te Rus Devrimi, 1906’da İran’da Meşrutiyet İnkılabı (Enqılab-e Azadi) ve 1908’de Osmanlı Devleti’nde Hürriyet İnkılabı örneklerinden izlenen gelişmeler toplumsal dönüşüm hareketlerinin genel çerçevesi içinde inkılabın ruhunu etkileyen toplumsal sınıfların, şahsi nüfuz mücadelesi, kişi kültü tartışmalarının anlaşılmasını gerektirmektedir. Toplumsal ve kurumsal düzeydeki tartışmalar ulus-devlet boyutunun ötesine ulaşmaktadır.

Toplumsal hayatın yansımaları arasında ihtilaller, inkılap kavramıyla belirli ölçüde özdeşlik taşımaktadırlar. Kavramsal arayışların önem düzeyini hatırlatan 1908 Jön Türk (Meşrutiyet) hareketine ve inkılabı ilişkin yazıların retrospektif yönlerini ele almak üzere hazırlanan pek çok yazıda da ihtilal vurgusu öne çıkmaktadır. İhtilal ortaya çıkan karışıklık ve düzen tartışmaları arasında büyük, köklü değişikliğin tamamlanamamış olduğunu hatırlatmakta; fakat devrim sathı mailine girilebileceğine ilişkin işaretler sunmaktadır. Bu aşamada ihtilal geniş, ucu açık bir dönüşüm ve sıçrama sürecinin başlangıcını oluşturmaktadır. Devrim, ihtilali tamamlayıcı yönleriyle dikkat çekmiştir. Fakat sadece ihtilalin tamamlanması açısından değil, aynı zamanda sürecin

ardından programlı bir hareketin gelişmesine yönelik bütüncül bir dönüşümü hedeflemiştir. 27 Mayıs 1960'ta ordunun siyasal alana müdahalesi askeri darbe kavramını da kapsayan siyasal bir olgunun yeniden hatırlanmasına neden olduğunda basında dolaylı olarak II. Meşrutiyet'in ilanı da gündeme gelmiştir. Bu aşamada ihtilal kavramının sıklıkla kullanıldığı dönem basınında yapılan tartışmalar askeri darbenin kısa süre sonrasında siyasal rejimin liberal bir bakış açısıyla tanzim edilmesi hedefi üzerinden değerlendirilmektedir.

23 Temmuz 1908 ile 27 Mayıs 1960 arasında bir korelasyonun nasıl kurulduğu sorusu yakın Türkiye tarihinin temel tartışmalarından birine kapı aralamaktadır. Bu bir bakıma siyasal ütopya üzerinden yapılan tartışmanın belirli bir kesitini oluşturmuştur. Bu korelasyonun nasıl kurulacağıyla ilgili tartışmalara bakıldığında şahıs kültünün inkılap fikrini erozyona uğratacağı vurgusu dikkat çekmektedir. Bu vurgunun öne çıktığı 1960 yılının yaz aylarında siyasal konjonktürü yansıtan yazısında *Vatan* gazetesinin kurucusu ve başyazarı Ahmet Emin Yalman gazete okurlarıyla şu değerlendirmeyi paylaşmıştır: “Yeni inkılaba böyle şahsî bir mânâ verilmesi, adalete, hakkaniyete bir saygısızlıktır. Her şeyi olduğu gibi ifade etmek lâzım gelirse, şeref, İttihat ve Terakki'nin manevî şahsiyetine ve onu geliştiren millî kabiliyete aittir” (Yalman, 2.8.1960, s. 1, 5). 20. yüzyılda Türkiye tarihinin önemli dönüm noktaları arasında yer alan Meşrutiyet hareketinde temel vurgu ihtilalin tek bir kişiye mal edilmemesi gerekliliği yönündedir. Lider kadronun fotoğraflarının dönemin propaganda portföyünde dikkat çeken pul, hatıra niteliğinde para, madalya, kartpostal ve hediyeelik eşya gibi çeşitli ürünlerdeki kullanımları karşısında farklı bir yaklaşımı -Ahmet Emin Yalman'dan alıntıladığımız sözleri ışığında- Meşrutiyet hareketinin

önderleri arasında yer alan Resneli Niyazi Bey’de görmek mümkündür. 1960 yılının Mart ayında cezaevine giderken Niyazi Bey’in hatıralarını da yanına alan gazeteci Ahmet Emin Yalman, II. Meşrutiyet’in ilanının ardından geçen yarım asırlık tarihi sürecin ardından geniş ölçekli bir değerlendirmenin gerekliliğini hatırlatmıştır. Yakın Türkiye tarihinde Resneli Niyazi Bey’in hatıralarında İhsan Ilgar, 1975) geçen bazı satırları öne çıkararak Yalman da 1908 ile 1960 tarihleri arasında korelasyon kurulacağına inanmaktadır.

Yalman, Niyazi Bey’in sözlerine değinerek retrospektiften alıntı yaparak uyarıları hatırlatmaktadır:

Yeni teşebbüsümüzün Üçüncü Selim’in, Mithat Paşa’nın teşebbüsleri gibi sekteye uğramayacağından eminiz, çünkü dâhi bile olsalar, şahıslara bağlı olan teşebbüsler şahsi ve zayıf kalmaya mahkûmdur. Bu defaki hareketimiz ise umumîdir. Başarısı millete aittir. Bu sebeple millet kendi saadetini, istikbalinin emniyetini hazırlayacak kuvvete sahiptir (Yalman, 1960, s. 1, 5).

Niyazi Bey’in hatıralarının tekrar popüler olması açısından önem taşıyan bu satırlar şahıs kültünün ihtilalleri tanımlamakta yeterli olamayacağını hatırlatır ve devrimlerin aynı zamanda kadroya, programa, fikir hayatındaki canlılığa ve çağdaş ideallere dayandığını vurgulamaktadır. İhtilaller kısa soluklu düşüncelerin dayatılması ve şahıs mantığının öne çıkarılmasıyla sonuçsuz kalmaktadır. Niyazi Bey sözlerine şöyle devam etmiştir: “Yalnız sükûnet, basiret, samimî kanaat, sabır ve metanet lâzımdır. Şahıslar arasında bir kudret ve nüfuz yarışı açmamak lüzumunda hepimizin birleşmemiz şarttır. Şunu da hiçbir zaman unutmamalıyız ki memleket çok geridir” (Yalman, 1960, s. 1, 5).

Görsel-1

Resneli Niyazi Bey hatıralarında Makedonya’da doğan hürriyet fikirlerinin şahsi olarak mimarı olmadığını ve bu mücadelenin yalnızca kendisiyle sınırlandırılmayacağını belirtirken, hareketin temellerinin millete dayandığını tekrar etmiştir. Yalman, Resneli Niyazi Bey’in hatıralarını okuduğu dönemde cezaevindedir; fakat 27 Mayıs 1960 sonrasında tahliye olduğunda konuya tekrar dönerek geniş çaplı bir tartışmanın alt yapısını hazırlayan değerlendirmesini *Vatan* gazetesinde yayımlamıştır.

Yalman, köşe yazısında Resneli Niyazi’yi *temiz bir vatansever ve idealist bir tip* olarak tanımlamıştır. Niyazi Bey’in Balkan Savaşları’nın hemen başlarında Avlonya’dan vapura binerek İstanbul’a dönüş hazırlıkları yaptığı dönemde Arnavutluk’un bağımsızlığı için mücadele eden komitacılar tarafından suikaste kurban gitmesini hatırlatan yazar, hürriyet hareketinin Makedonyalı

önderinin düşünsel etkilerinin kısa zamanda silinmeye çalışıldığına işaret eder: “Diğer taraftan hadiseler Niyazi Bey’in umduğu cereyanı alamamış ve o kadar korktuğu şahsi nüfuz ve kudret yarışı baş göstermiş, milli hedefler gözden kaybolmuş, yıkıcı kuvvetler kısa zamanda yapıcı kuvvetleri ezmenin kolayını bulmuştur” (Yalman, 1960, s.1-5).

Dönemin şartları dikkate alındığında, I. Dünya Savaşı’nın Osmanlı Devleti’nde siyasal dengeleri sarsmasından önce 1913 Babıali Baskını ve birkaç ay sonrasında gerçekleşen Sadrazam Mahmut Şevket Paşa suikastı ile bağlantılı olarak pek çok olayın yaşandığı görülmektedir. Resneli Niyazi suikastı, Mahmut Şevket Paşa suikastinden yaklaşık iki ay önce yaşanmış ve siyasal dengenin bozulmasına dair kırılma işaretlerini ortaya koymuştur. 1913 yılının Osmanlı Devleti açısından iç ve dış dengeleri sarsan ağır gelişmelerin bir özetini sunduğu dikkatlerden kaçmazken, bu dönemde asırlardır egemenlik altında bulunan Rumeli topraklarının kaybı Osmanlı kamuoyunda ciddi bir sarsıntıya yol açmıştır. Meşrutiyet dönemi en çok siyasal alanda yeni fırkalar, düşünce ve ifadenin özgürlüğünü kolaylaştıracak anayasal bir çerçevenin kurulması yönüyle dikkat çekmektedir. Basın-yayın hayatı açısından önem taşıyan kısıtlamaların yanı sıra I. Dünya Savaşı’na yön veren gelişmeler ışığında şahsi nüfuz mücadelesinin öne çıkarılması devletin bekası söyleminin de vurgulandığı bir kudret yarışını hızlandırmış görünmektedir. Yalman, bu aşamada hatıralarını okuduğu Resneli Niyazi Bey’in ortaya koyduğu “milli hedeflerin kaybolduğunu” ve “yıkıcı kuvvetlerin kısa zamanda yapıcı kuvvetleri ezmenin kolayını bulduğunu” belirtmiştir.

Resneli Niyazi bir prototip olarak ele alındığında 19. yüzyıldan ve 1908 Hürriyet hareketinden çıkarılan derslerin ötesine geçerek

yeni bir söylemle ve programla hareket edilmesi gerektiği hatırlatılmaktadır. Bu yönüyle 27 Mayıs 1960'da gerçekleşen ve Demokrat Parti iktidarına son veren askeri darbenin liberal felsefeye uygun, güçler ayrılığını sağlayacak bir anayasal tasarımı ortaya çıkarması gerektiği vurgulanmıştır. Karşılaştırmalı inceleme dönemin yazarlarının Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecinden gelen, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarındaki birikimine, uluslararası gelişmeleri okuyacak ilgi ve araştırma çerçevesini belirleyen portföye bağlı olarak daha çok 1950'li yıllarda Ortadoğu'da görülen dalgalanma ve askeri müdahalelerin değerlendirmesine dayanmaktadır. Yalman, hatıralara dayanarak ulaştığı sonucu okurlarıyla paylaşırken geçmişten gelen yaklaşık bir asırlık süreci etüt etmiş ve iyimser bir yaklaşımla, siyasal sistemde dengenin nasıl kurulacağına dair başlangıç niteliğinde önerilere yer vermiştir: "Türk varlık, terakki ve hürriyet mücadelesi Resneli Niyazi Bey'le beraber ne kadar çok kurban ve şehit vermiştir, milletin lâıyk olduğu seviyeye kavuşması için kaç Türk vatanseveri kendi benliğini gözden çıkarmış, feragatte haz aramış, son nefesine kadar imanla, ümitle çarpışmıştır!" (Yalman, 1960, s. 1, 5). Köşe yazısının son bölümünde düşünceye içkin katı gerçeklik ve ütopya etkileşimi ışığında bir ipin iki tarafında yer alan, birbirleriyle uyumlu hale getirilmeleri gereken olgular ve siyasal uygulamalar tartışmaya açılmaktadır. Yalman, başarı ifadesi ile siyasal dönüşümün gerçekleştirilmesinden ve iktidarın belirli bir grubun eline geçmesinden söz etmiş, bu durumun kritik bir uyarı noktası olarak kabul edilebileceğini belirtmiştir:

Başarıya varıldıktan sonra ise her defasında ihtiras sahipleri, kurtuluşun şerefini kendi şahsî ihtirasları hesabına inhisar altına almağa kalkışmışlar, yıkılan istibdadın boş bıraktığı yeri kısa zamanda doldurmuşlardır.

Anarşinin önlenememesi, hürriyetle nizamı bağdaştıracak sistemin bulunamaması, bilgi ve ihtisasın hiçe sayılması yüzünden tarihin bu kötü akışı bugüne kadar bir türlü durdurulamamıştır (Yalman, 1960, s. 1, 5).

Bu değerlendirmede dikkat çeken temel kavramlar “anarşi”, “nizam ve hürriyet dengesinin sağlanacağı bağdaştırıcı bir sistem” ile “bilgi ve ihtisasın hiçe sayıldığı liyakat sorunu” olarak kaydedilmektedir. Liyakat, yeterliliğin sağlanması açısından siyasal parti aidiyetinin sınırlayıcı yönünün aşılmasını zorunlu kılan temel bir ilkedir. Başta devlet aygıtının kurumsal kadrolarının belirlenmesinde siyasal gücün etki ve yönlendirmesinden bağımsız hareket edilmesi için adayların eşit şartlarda yarışabileceği rekabete ihtiyaç duyulmaktadır.

Yalman, bu döneme tanıklık etmiş ve çok partili hayatın dengelerini ince ayrıntılarına kadar etüt etmiş gazeteciler arasındadır. Uzun soluklu gazetecilik hayatında sadece Vatan gazetesiyle özdeşleşmemiştir. 19. yüzyıl sonlarında ilkyazı denemeleriyle dar bir çevrede tanınmaya başlamıştır. Yalman 1312 senesinde *Niyet* gazetesiyle gazetecilik hayatına atılmıştır. II. Meşrutiyet’in ilanını takip eden süreçte siyasal, toplumsal ve ekonomik hayata dair kapsamlı gözlemlerle gazetecilik hayatını sürdürmüştür. Bu dönemde babasının yardımıyla *Edebiyat-ı Cedide* ve *Servet-i Fünun* çevresinde önde gelen isimlerden Hüseyin Cahit Bey (Yalçın) ile dostlukları da uzun süre devam etmiştir. *Mütalaa* adlı gazete ekinde yazılarıyla meslek hayatına devam eden Yalman’ın ortaya koyduğu fikirlerde mutlaka çevresinin etkisini de vurgulamak gerekmektedir (“Ahmet Emin Bey”, 1922, s. 4). Daha öncesinde 1930’lu yıllarda İş Bankası’nın satılığa çıkardığı bir gazetenin alınmasının ardından *Tan* gazetesini çıkararak gazetecilik

yaşamını sürdürmüş ve izleyen süreçte İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye'nin çok partili hayata geçiş denemelerini yakından takip etmiştir. Yalman, Serteller ve gazete ortaklarından Halil Lütfi Dördüncü arasında basın rejiminin hedefi haline gelinmesinden, sermaye kullanımına kadar belirli alanlardaki sorumluluklardan kaynaklanan uzlaşmazlık bir süre sonra ortaklığın sona ermesine neden olmuştur (Sertel, 2001, s. 185-188).

Yalman'ın siyasal hayata tanıklık eden anıları basın-yayın hayatında fikir tartışmalarının izlenmesi ve dünyada basın-yayın çevrelerinin yeni dinamikleri takip etmeleri açısından güzel örnekler sunmaktadır. Bu örneklerle II. Dünya Savaşı yıllarında *Vatan* gazetesi ile 1942'de ABD'ye gerçekleştirdiği seyahatte ve sonrasında da rastlanır. (Yümlü, 2019, s. 259-260). 1950'li yılların başlarında *kızıl komünizm aleyhtarlığı* konusundaki katı tutum tamamen ortadan kalkmış olmasa da siyasal konjonktürün getirdiği yumuşama (*detante*) sürecinin etkileri 1960'ta gerçekleşen 27 Mayıs askeri müdahalesinin ardından dikkat çekmektedir. Türkiye, askeri müdahalenin gerçekleştiği ilk dakikalarda dış politika dizgesi içinde NATO ve CENTO'ya bağlılığını Milli Birlik Komitesi'nin (MBK) duyurularıyla uluslararası kamuoyuna açıklamıştır. DP iktidarı son bulmuş, siyasal alanda partilerin faaliyetleri askıya alınmıştır. Askeri rejimin nasıl biçimleneceği konusunda Yalman başlangıçta iyimser gözlemlere yer vererek belirli önerileri paylaşmıştır:

Bu defaki inkılâp hareketi şimdiye kadar çok iyi imtihanlar geçirmiş, dünün hatâlarından ders aldığını, asıl millî hedefleri gözden kaybetmediğini belli etmiştir. Eğer takım halinde çalışma ruhu bilgi ve ihtisasa dayanmak suretiyle devam ederse, ağır yük her adımda bütün münevverlerle, bütün milletle paylaşılsa, dış âlemin korktuğu gibi Mısır ve Irak örneklerine göre şahıslar sivriltilmezse; çilemiz bu defa

inşallah dolacak, Türk milleti ezeli hedefine kavuşacak, Niyazi Bey gibi nice vatanseverlerin ruhu şâd olacak, hepsi de çektikleri acıları, cefaları seve seve bize helâl edeceklerdir (Yalman, 1960, s.1-5).

1960 yılının yaz sonuna gelindiğine Yalman artık cezaevinden tahliye edilmiştir. Ülkenin demokrasi konusundaki arayışlarını ara rejimin kurulmaya başladığı sıralarda hukukun üstünlüğüne, şahsi nüfuz ve kudret mücadelesinden uzaklaşılacak bir siyasal programa dayandırmak için iyimser bir tablo çizmektedir. Bu dönemde ülke idaresine el koyan Milli Birlik Komitesi (MBK) devletin yönetimini üstlenmiştir. Bu komitenin çeşitli konularda danışmanlık amacıyla başvurduğu kurullar dışında ordunun siyasete müdahalesi açısından II. Meşrutiyet’le doğrudan bağlantı kurulan, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin sonraki yıllarda biçimlendirdiği askeri rejim tartışmaları dikkat çekmektedir. 1960 yılının yaz mevsimi sonunda Yalman’ın gösterdiği iyimserlik yeni gelişmeler ışığında belirgin hale gelmiştir. Bu dönemde pek çok köşe yazarının ana gündem konusunu 27 Mayıs rejiminin nasıl biçimleneceği sorusu oluşturmaktadır. Eski tip siyasal rejimin tartışılan yönü güçler ayrılığı ilkesi doğrultusunda adımlar atılmasında yaşanan sorunlardır. Bu sorunların Cumhuriyet’in kuruluş yıllarından kaynaklandığını düşünmek Osmanlı siyasal tarihinin izdüşümlerini yok saymak anlamına gelmektedir.

Bu dönemin genel bir değerlendirmesini 1961 yılının sonlarında Haluk Şehsuvaroğlu’nun *Cumhuriyet* gazetesinde yayınlanan *Huzur* adlı yazısından okuyabiliriz. Şehsuvaroğlu, Türkiye’nin modernleşme tarihinde hukuk, devlet ve toplum ilişkilerinin siyasal alan üzerinden nasıl değerlendirileceğine dair

kritik örnekler vermekte ve II. Meşrutiyet'ten söz ederken hürriyet devriminin başka bir yönüne dikkat çekmektedir:

İkinci Abdülhamit idaresine karşı girişilen mücadele ve ilân edilen İkinci Meşrutiyet yıllarında eski devrin kötü elemanları derhal ortalığı kaplamış, birçok şerefli ve dürüst insan aleyhine türlü tezvirler, iftiralar almış yürümüş, hürriyetten beklenen huzur gelememiştir. O tarihten bu yana Türk milleti hürriyet sistemlerinin huzursuzluğunu duymaktadır (Şehsuvaroğlu, 1961, s. 2).

Dolayısıyla 1960 askeri müdahalesi sonrasında Türkiye'nin siyasal modernleşme tarihine bakıldığında Şehsuvaroğlu'nun dikkatini çeken ayrıntı hürriyetin ilanı ile huzurun getirilememiş olmasıdır. Huzuru sağlayacak olan hürriyet iddiasındaki tüm hareketlerin arka planında siyasal sistemin çözülmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Yalman, 1950'lerde kısmen de olsa bu havayı Demokrat Parti'nin iktidara gelişinde görmüştür. Demokrasi rüzgârının 1946 seçimleri sonrasında Demokrat Parti'nin talepleri ve siyasal mücadelesi ışığında etkisini arttırdığı ve 14 Mayıs 1950 seçimleri sonrasında doruk noktasına ulaştığı kolaylıkla fark edilmektedir. Deneyimli gazeteci Cüneyt Arcayürek *Demokrasinin İlk Yılları: 1947-1951* adlı çalışmasında Ahmet Emin Yalman'ın 1950 seçimleri öncesinde *Vatan* gazetesinin kurucusu ve başyazarı olarak Demokrat Parti'nin öncülüğünü yaptığı muhalefetin sözcüsü konumunda olduğunu belirtmiştir: Yalman, 1950'de Demokrat Parti iktidarı öncesindeki süreçte *daha çok Celal Bayar, Fuat Köprülü, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu gibi DP muhalefetinin ünlü kişileriyle buluşur, Menderes'te geleceği parlak bir siyaset adamı nitelikleri bulduğunu saklamazdı* (Arcayürek, 1983, s. 101-102). Bu dönemde başarılı tirajlara ulaşan, “okunan, satılan” bir gazetenin izlediği çizgi Demokrat Parti döneminin “demokratik özgürlükler” doğrultusunda

atılan adımlara yönelik beklentileri ifade eden yayınları içermektedir (Arcayürek, 1983, s. 102). Bununla birlikte 1950'lerin ortalarına gelinirken Demokrat Parti iktidarın demokratikleştirilmesi doğrultusundaki taleplerini muhalefetteki çizgisinden farklı olarak unutmaya başlamıştır. 1950-1953 yılları arasındaki tablo ekonomide uluslararası konjonktürün elverişli hale getirdiği gelişme dinamikleri ışığında değerlendirilmektedir. Tahıl üretimi ve Kore savaşının gıda fiyatlarının artışı sağladığı uluslararası koşullarla bağlantılı olarak dış ticaret endeksinde sıçrama yaşandığı dikkat çekmektedir. 1954 seçimleri öncesinde ekonomik performansın temelinde tarımsal ihracat ve Amerikan yardımları ve dış kredilerle hız kazanan alt yapı yatırım projeleri yer almaktadır.

Halkevleri ve Halkodalarının kapatılması, mal varlıklarının Hazine'ye devredilmesi, Millet Partisi'nin kapatılması, Köy Enstitüleri'nin kapatılması ve Köy Öğretmen Okulları'nın kurulması vb. bir dizi gelişme ışığında DP iktidarının otoriter bir karakter kazanması bağlamında yeni tartışmalar kalkınma siyasetinin genel sorununu ortaya çıkarmıştır. DP iktidarının son yıllarında hürriyetler, hem DP'den ayrılan bir siyasal partinin manifestosu olarak gündeme gelmekte hem de gazetecilerin hapse atıldığı, basının sansürlendiği bir dönemden geçilirken, muhalefet, basın ve radyo üzerindeki baskılar dikkat çekmektedir. Siyasal rejimin içeriği konusunda sürdürülen tartışmalar DP iktidarının ilk döneminde ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu tartışmaların ana eksenini Ahmet Emin Yalman'a göre 1908 İhtilali'nden çıkarılan dersler ışığında şahsi nüfuz mücadeleleri ve rejimin yozlaşması oluşturmuştur. Bu konuda bu yıllara tanıklık eden Coşkun Üçok'un *Siyasal Tarih* adlı eserinde şu değerlendirme yer almaktadır: “Şimdi artık demokrasiyi gerçekleştirmek için seçimin yeterli olmadığı, anayasaya aykırı

kanunların çıkmasını denetleyecek organların kurulması ve devlet otoritesinin sınırlandırılması gerektiği de anlaşılmış bulunuyordu” (Üçok, s. 390).

Anayasal denetim hukukun üstünlüğü açısından önem taşıyan ve yasaların zaman içinde denetlenmesine ilişkin çözüm yollarını benimseyen bir inceleme modelidir. Anayasal denetimi gerçekleştirecek yasal platformun üst mahkeme olarak görevini sürdürmesi *biçimsel demokrasi* (Eroğul, 1998, sf. 261) uygulamalarının geride bırakılması açısından önem taşımıştır. 1960 yılının önemli olayları incelendiğinde 27 Mayıs’a giden süreçte başlıca tema ve olgular dış ve iç politika etkileşiminde anti-demokratik uygulamalar, uluslararası organizasyon hamleleri ve gençlik hareketleridir. Yükselen gençlik hareketleriyle doğrudan bir bağlantısı bulunmayan askeri müdahaleler genel çerçeve içinde sadece Ortadoğu coğrafyası için değil, aynı zamanda Latin Amerika, Uzakdoğu ve Afrika açısından da anlam taşımaktadır. Bu dönemin önemli olguları sıralandığında Avrupa Ekonomik Topluluğu başvurusu (Eylül, 1959) ekonomik ve siyasal iş birliğini güçlendirmeyi amaçlayan Türkiye için pek çok yönden önem taşımaktadır. Bu başvuru ekonomik ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesini öngörmüştür. Ödemeler dengesi sorununu atlatmaya çalışan ve 1958 yılının Ağustos ayında devalüasyona gitmiş Türkiye Cumhuriyeti açısından uluslararası kredi çevreleriyle işbirliğini geliştirmek üzere önem taşımıştır. ABD Başkanı Dwight Eisenhower’ın Türkiye ziyareti (6 Aralık 1959), 1960 yılının Mart ayında İsrail ve Türkiye ticaret ve ödemeler antlaşması, 3 Nisan 1960’ta CHP Genel Başkanı İsmet İnönü’nün siyasi turunun ordu birliklerince engellenmesi, Kıbrıs’ın 19 Şubat 1959 Antlaşması’na göre bağımsızlığını kazanması (16 Nisan 1960), Parlamento

Komisyonu tarafından yürütölen tahkikat gereğince CHP'nin siyasal etkinliklerinin üç ay süreyle yasaklanması (18 Nisan 1960), üniversite öğrencilerinin yürüyüşü (28 Nisan 1960), İstanbul'da üniversite öğrencilerinin yeniden bir araya gelmesi (30 Nisan 1960), hükümet karşıtı öğrenci yürüyüşlerine askeri birliklerin müdahaleleri gibi olaylar kritik bir süreçten geçildiğini göstermiştir.

Yine dikkat çeken gelişmelerden biri Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel'in hükümete uyarı niteliğinde bir mektubu Milli Savunma Bakanlığı'na sunmasıdır. Bu örnek çok partili hayatın akışı içinde ordunun durumdan memnun olmadığını göstermesinin yanı sıra demokratik siyasal iktidarın sorumluluklarını hatırlatan bir mektup şeklinde tarihsel özellik kazanmıştır. Bu nedenle Türk siyasal hayatında çok önemli bir kırılmanın eşğinde siyasal iktidar ve ordunun komuta kademesindeki ayrışma dikkat çekmektedir.

27 Mayıs'tan söz edildiğinde vatanın kurtuluşu düşüncesinin ne kadar belirleyici olduğu "ihtilal" kavramıyla ifade edilmiştir. Bu ifade dönemin pek çok yayınında doğrulanabilen bir itiraz örneği olarak ordu-siyaset ve siyaset-toplumsal hayat dengelerine ilişkin bir örneği yansıtmıştır. Hakkı Göktürk'ün *27 Mayıs ve Uygarlık Savaşımız* başlıklı çalışmasına bakıldığında çok çeşitli yönleriyle "vatanın kurtuluşu" üzerine metaforlar kullanıldığı görölmektedir. Namık Kemal'den alıntılanan ve "yoğ imiş kurtaracak" sözlerinin ötesinde Atatürk'ün siyasal söyleminde önem taşıyan "bulunur kurtaracak bahtı kara maderini" sözlerinden yola çıkarak vatani kurtaranların hareketinden söz edilmektedir (Göktürk, 1961, s. 7) Bu söylem askeri müdahale ışığında bir demokratik vizyonun hayata geçirilmesi söylemi değildir. Göktürk'ün 1961 yılında yayınlanan görüşleri ülkenin "cehennem ateşinden" kurtarıldığı iddiasını ortaya

koymuştur. Bu coşkunun temel nedeni askeri müdahalenin karakterinden çok Demokrat Parti iktidarına karşı duyulan ve toplumsal düzeyde muhalefete dönüşen bıkkınlıktır. Bu bıkkınlığın arkasında eserde vurgulanan II. Cumhuriyetimizde çok parti sorunları tartışması dikkat çekmiştir. Eserin bu bölümünde 27 Mayıs'tan aylar sonra ortaya çıkan siyasal, sosyal ve ekonomik havanın incelenmesi açısından önem taşıyan çok parti sorunlarına değinilmektedir. Göktürk “Evet kimin aklına, ya da düşüne Atatürk-İnönü çağlarından sonra bir II. Abdülhamit yönetimi, bir 31 Mart dirilmesi gelir ve bunların olacağına inanırdı. Ne var ki, ortaçağ ortamı yurdumuz düzeyinde öylesine canlı ve yaygın iken, biz bu gerçeği nedense inadıma inat olarak görmemek için adeta zorla gözlerimizi kapamıştık. Nihayet görülmek istenmeyen kendini gözlerimizi çıkarırcasına çok geçmeden gösterdi hani. Hatta inkılaplarla beraber canımızı da almak üzere iken 27 Mayıs hızır gibi yetişti de kurtulduk” sözleriyle ihtilalin temel yaklaşımını “uygarlık savaşı” olarak nitelemiştir (Göktürk, 1961, s. 14).

Bu değerlendirmenin arkasında devrimlerin aşındırılmasına neden olan siyasal çekişmeye dayalı hamleler yer almaktadır. Göktürk satırlarına “eski yıkıcı, bozucu, ayırıcı problemlerimiz, 1950-1960 ın sorunları ölüm kalım soruları halinde ve daha da yoğun olarak belirmedi mi?” şeklinde kritik bir soruyla devam etmektedir. Grsel, MBK'nin başında yer alan ve ağırlığını geç ubayların oluşturduğu ihtilal komitesinin başkanlığını yapmaktadır. Kuvvet komutanlığından gelen ve ihtilalin temel prensibini “devrimin korunması” olarak betimleyen Grsel'in şu sözleri dikkat çekmektedir: “İnkılabın sahasında erdem kişi, bilgi, görgü sahibi, sayın Grsel, Ankara'daki subayların tümüne, sakın ola ki, çıkar hevesine düşüp devrimi kirletmeyeseniz. Böyle bir şey sizlerden

beklenmez; ama söylemek de borcum, diyordu.” Gürsel’in uyarısı ihtilalin yeni devri sürdürmek için üstlendiği muhafızlığın Milli Birlik Komitesi aracılığıyla halka emanet edileceği düşüncesine dayandırılmıştır. İlk aşamada Milli Birlik Komitesi’nin üstleneceği koruma görevinin diğer türlü sürdürülmesi imkânsız hâle gelecektir.

Göktürk “inkılapçı görünüm altında” farklı yollara yönelenlerin ve “yüzlerle yıl ulusun sırtından geçinmeği kendilerine san’at yapanların bu olumsuz yönlerini nasıl bırakacaklarını” sormaya devam etmiştir (Göktürk, 1961, s. 15). İhtilalden söz edilirken şikâyet mekanizmasından söz etmek pek mümkün görünmemektedir. Devrilen Demokrat Parti iktidarının tartışıldığı ihtilal sürecinde Ahmet Emin Yalman’ın okurlara “sevimli bir vatansever” sözlerinden yansıyan bir metafor ile hatırlattığı Resneli Niyazi Bey’in uyarıları aradan geçen yaklaşık yarım yüzyılın ardından ihtilal kavramı etrafında yeni bir tartışmaya yöneldiklerini göstermiştir. Şahıs nüfuzu, rejim ilkelerinin çiğnenmemesi başlıca tartışma konularını oluşturmaktadır. Yalman’dan aylar sonra, Göktürk de aynı sürecin değerlendirmesini şöyle yapmaktadır:

Ne oldu bize, bu 180 derece değişme neden gerekti bize? Biz ki Ata’nın dirisi ve ölüsü önünde erdemci kalacağız diye hani söz vermiştik. Her yönüme bakıyorum çıkarcılar karınca gibi, arı gibi, her yanımda, önümda ve ardımda. Korkusuz kirli çabalarını sürdürmede. Bu duruma bakarak iç buhranımız durmuş değil diyorum. Dün su üstünde idi bugün su altında. I. nci Cumhuriyetteki sorunlarımız ne hafif ne yumuşak şeylermiş meğer (Göktürk, 1961, s. 16).

Görsel 2

DP Hereke Ocak Binası

KRT-024828

*İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Dijital
Koleksiyonu*

Tarihsel olarak her dönemde siyasal kalıplar ışığında sürdürülen incelemeler ve siyasal alanın etütleri arasında dikkat çeken nüanslara rastlanmaktadır. 27 Mayıs 1960 ve sonrasında yaşanan süreci ele almak üzere incelenen dönem de istisnalar arasında yer almamaktadır. 1960 bir ihtilal olarak kayda geçmiş, fakat çeşitli çalışmalarda ihtilalin geliştiği ve devlet eliyle gerçekleşen köklü, ani toplumsal, ekonomik, siyasal gelişmelere dönüştüğü inkılap ya da devrim tanımlamasına yer verilmiştir. Her ne kadar bu tanımlama sonraki yıllarda farklılaşmış görünse de 12 Eylül 1980 askeri müdahalesine kadar kutlanan “Anayasa ve Hürriyet Bayramı” inkılabın genel çerçevesini yansıtan tarihi bir gün olarak kabul edilmiştir.

Böylece 1960 ihtilalinin sadece bir ara rejim dönemi olarak değerlendirilemeyeceği, kurucu iktidarın bakış açısıyla hareket edildiği görülmektedir. Bu dönemde öncelikle 1924 Anayasası’nın

yürürlükten kalkması nedeniyle “Geçici Anayasa” 12 Haziran 1960’ta yürürlüğe girmiş, daha sonra 1961 Anayasası’nın halk oylamasıyla kabul edilmesine dayanan yeni bir siyasal düzen ortaya çıkmıştır (Tikveş, 1975, s. 171). 1960 yılının yaz aylarından itibaren yüksek yargılama süreci, Demokrat Parti iktidarı döneminin tartışmalarını yansıtan davalara odaklanmış durumdadır. Aynı zamanda ülkenin fiili ara rejim döneminin hukuki çerçevesini oluşturmak için anayasa hazırlıkları da sürmektedir. Bu dönemin temel dinamiği çok partili hayata geçişte kullanılan fakat anayasanın saygınlığını, hukukun üstünlüğünü sağlama konusunda siyasal iktidar müdahalelerini frenleyemeyen 1924 Anayasası’nın yerine yeni bir anayasa yapılmasıdır. Bu anayasa kapsamında parlamento çoğunluğunun her şeye muktedir olabileceği düşüncesinin frenlenmesi ve azınlık (muhalafet) çevrelerinin siyasal dengelere göre etkisiz görülmemesi ve denge ve kontrol mekanizmasının işlerliğinin sağlanması düşünsel bir çerçeve hazırlayacak yeni bir anayasada açıklanmaya çalışılmıştır. Kamuoyunun oluşturulmasında özellikle basın ve yayın dünyasının, siyasi partilerin faaliyetlerinin engellenmemesi gerektiği de 1924 Anayasası’nda karşılanamayan bir açıklama olarak değerlendirilmiştir (Tikveş, 1975, s. 93). Bütün bu süreci anayasal çehrenin kökten değiştirilmesine yönelik bir çerçeve arayışı olarak betimlemek ve siyasal rejimin buna göre düzenlenmesi için çalışıldığını belirtmek mümkündür.

Bu sürecin temel tartışmasını Ahmet Emin Yalman’ın “Sevimli Bir Vatansever” ve Haluk Şehsuvaroğlu’nun “Huzur” adlı yazıları gibi 26/27 Mayıs 1960 tarihlerinde gerçekleşen müdahaleden başlayarak 1961 Anayasası’nın kabulüne kadar ilerleyen tarihi evrede görmek mümkündür. Bu dönemde yeni

yayınlar siyasal rejimin içeriğini ve siyasal sistemin denge ve denetleme mekanizmaları konusundaki önerilerini yansıtmıştır. Artus Amil'in *27 Mayıs İnkılabı'nın Sebepleri Nelerdir?* (1960), Ali Fuat Başgil'in önce Fransızca yayımlanan (1963), birkaç yıl sonra Türkçe'ye tercüme edilen *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri* (1966) adlı çalışmaları bu kapsamda değerlendirilebilir. 27 Mayıs yazını edebiyattan, sinemaya, müzikten, tiyatroya kadar pek çok alanda incelemek için mutlaka vurgulanması gereken nokta kapsamlı bir incelemenin başlangıcında ihtilal ve inkılap ayrımları ışığında askeri müdahalenin ülkenin siyasal hayatındaki tikanıklığı bir süreliğine telafi edebilecek gelişmelere yol açmış olmasıdır.

Görsel 3

İstanbul Teknik Üniversitesi Yurdunda Oy Kullanmak İçin Sırada Bekleyen Öğrenciler

Vatan Gazetesi, 3 Mayıs 1954: 1.

Bu incelemelerde “kurtuluş” mitolojisinin gözden uzak tutulmaması gerektiği kolaylıkla fark edilmektedir. Bu açıdan “kurtuluş” ve “milli birlik” temaları öne çıkan temalar arasında yer almıştır. Bu temalar belirli ölçülerde Demokrat Parti iktidarı döneminde gündeme gelmiştir. Çok partili hayata geçişte tam anlamıyla bir köşe taşı tarih olarak nitelenen 14 Mayıs 1950 tarihinin

demokrasi açısından bir gelişme dinamiği taşımakla birlikte, demokratik ilke ve uygulamaların geliştirilmesi açısından bazı eksikliklerin görünürlüğünü ortaya çıkardığı görülmüştür. Sınıfsal bilinç bu dönemin demokrasi idealleri arasında geri planda kalmıştır. Nadir Nadi'nin *Olur Şey Değil* adlı anılarında değindiği *Beyaz İhtilal* metaforu, ihtilal kavramının çok partili hayata geçişteki yansımaları açısından kritik bir örnek olarak değerlendirilmiştir. 14 Mayıs 1950 seçimlerinde kazanılan başarı Demokrat Parti'yi iktidara taşıdığında parlamento çoğunluğuna dayanarak TBMM Başkanlığı'na seçilen Refik Koraltan Beyaz İhtilalin bayram olarak kutlanmasını önermiştir (Nadi, 1981, s. 3). 27 Mayıs da demokrasinin geliştirilmesi için Milli Birlik Komitesi'nin üstlendiği tarihi bir görev olarak yansıtılmaktadır. Bu dönemde milli birliğin sağlanması ve kurtuluşun ele alınması siyasal retoriğin kritik öğeleri arasındadır. Bu iki kavrama başvurarak yapılan incelemede temel referans hukuk devletidir. Kurtuluş, askeri müdahalenin sınırlarını belirleyerek tamamlayacağı bir sürecin sonucunda sivil yönetime geçilmesiyle sağlanmıştır. İhtilalden söz edildiğinde yurtdışındaki değerlendirmelerde “nazik ihtilal” tanımlamasının yapıldığını belirten Metin Toker, DP dönemi basın hayatına damgasını vurmuş *Akis* Dergisinde 27 Mayıs askeri müdahalesinin ardından geçen aylar içindeki belirsizliğe vurgu yapmıştır (Toker, 2 Ekim 1960, s. 3). Askeri müdahale, çok partili hayatın gelişme dinamiklerinin tıkanıldığı ve demokrasinin de çıkmaz yola girdiği işaretlerin yoğunlaştığı bir evrede meydana gelmiştir. Bu süreçte tam olarak Ahmet Emin Yalman'ın köşesinde vurguladığı şahıs nüfuzunun sınırlandırılması ve “diktatorya” tehlikesine işaret edilen değerlendirmeler dikkat çekmektedir. *Akis* dergisinde yer verilen sözlerle dış dünyadan ülkeye bakışın yansıttığı temel sorunsala

değinilmiştir: “27 Mayıs inkılâbının üzerinden beş ay geçmiş olmasına rağmen hala bazı noktalar meçhul kalmaktan kurtulamamıştır. Yabancıların ‘nazik ihtilal’ olarak tavsif ettiği inkılabımızın nasıl hazırlandığı, nasıl tatbik edildiği henüz muhtelif rivayetler halinde nakledilmektedir” (Toker, 2 Ekim 1960, s. 3).

Aynı süreç Ahmet Emin Yalman’ın Resneli Niyazi Bey üzerinden sürdürdüğü kritik tartışmanın olgunlaştığı bir süreç olması bakımından dikkat çekmiştir. 1960 yılının sonbaharına gelindiğinde 27 Mayıs’ın belirli bir programla gelişecek “muasır medeniyet seviyesini yakalamayı sağlayacak” bir inkılabı dönüşmesi konusunda kritik bir tartışma doğmaya başlamıştır. Bu tartışmada komiteciliğin güçlü bir yere sahip olmadığını ancak sembolik bir isimle Milli Birlik Komitesi’nin merkezinde yer aldığı bir siyasal hedefin gündeme geldiğini belirtmek mümkündür. Tarihte öznenin rolü karşısında yapının belirleyici özellikleri daha çok dikkat çekmeye başlamıştır. Bununla birlikte halkın, halk tarafından ve halk için idaresinde “biçimsel” demokrasi sorunlarına işaret eden Eroğul’un irdelediği şekliyle Demokrat Parti döneminde erişilemeyen hedef sınıfsal bilincin kazanılmasında istenilen düzeye ulaşılammış olmasıdır (Eroğul, s. 270-273). Temel tartışmalar 1960 yılının yaz aylarında basına yansımaya başlamıştır. Bu süreçte radyodan sabaha karşı ihtilal bildirisini okuyan ve Milli Birlik Komitesi üyeliği yanı sıra kodları belirlenmeye başlayan 27 Mayıs rejiminde Başbakanlık Müsteşarlığı görevini üstlenen Albay Alparslan Türkeş’in tarihsel rolünü 1960 yılının Eylül ayında Ankara Hukuk Fakültesi’nde yaptığı konuşmada görmek mümkündür. Türkeş, sürecin başından itibaren ihtilal olgusunun öne çıkan isimleri arasında yer almıştır. 27 Mayıs sonrasında kritik bazı açıklamaları uluslararası basına yansıdığına yurt basınında

tartışılmış ve ihtilalin vizyonu konusunda eleştiriler gündeme gelmiştir. Aynı süreçte Ahmet Emin Yalman'ın yazısında vurguladığı temel prensibi “muasır medeniyet” seviyesini yakalamak üzere demokratik bir siyasal rejimin geliştirilmeye devam etmesi biçiminde okumak mümkündür. Her ne kadar Batı ittifakı sisteminden ve liberal iktisat çizgisinden ayrışma iddiası söz konusu değilse de 27 Mayıs sınıfsal bilinç tartışmaları dışında kendi içinde bir tutarlılık sağlamayı amaçlamıştır. Bu tutarlılığı kalkınma siyaseti açısından hamle yapılması biçiminde değil, şahıs nüfuzunun kısıtlanması yönüyle değerlendirmek gerekmektedir. Türkeş, bu eleştirilerle karşılaştığı için Başbakanlık Müsteşarlığı'ndan ayrılması gündeme gelmiştir. Milli Birlik Komitesi, Türkeş'in inkılabın ilk günlerinde *Le Monde* ya da *Times* gibi gazetelere verdiği ve Mısır devriminin liderlerinden Albay Cemal Abdülnasır'la karşılaştırıldığı “kudretli albay” söyleminin etkisinde kalmadan, muasır medeniyet yolunun demokratik ideallere uygun vaatleri ortaya koyan askeri rejimden sivil yönetime geçiş sürecindeki düzenlemelerle sağlanmasını amaçlamıştır. Bu durumda Türkeş hakkında bazı kaygıların gündemde olduğu görülmektedir.

Bu dönemde ulusal basına yansımalar ışığında demokratik siyasal rejime geçiş konusunda ayak direnmesinin açık işaretlerinin Türkeş'in röportajlarında yer aldığı düşünülmektedir. Bu çekişme Milli Birlik Komitesi'nin homojen bir yapıda olmadığına ve DP iktidarının sonlandırılmasının ardından ülke yönetimini üstlenen kadro arasında çeşitli görüş ayrılıklarının süregeldiğine işaret etmiştir. Burada dikkat çekilebilecek bir püf noktasını Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı'ndan ayrılmasının muhtemel bulunduğu sıralarda Ankara Hukuk Fakültesi'nde yaptığı konuşma oluşturmaktadır. Türkeş, “Tarihte ne Tanzimat ne birinci ne ikinci

Meşrutiyet ne de Cumhuriyet hareketleri bizi muasır medeniyet seviyesine ulaştıramamıştı. Bu bakımdan merhaleleri sıçramak zorundaydık!” şeklindeki açıklamalarının ardından yanlış tefsir edilen sözleri düzeltmek ihtiyacını duymuştur (Toker, 26 Eylül 1960, s. 6). Bu görüşlerini düzeltme ihtiyacı duymasından da anlaşılacağı üzere bu aşamada siyasi dengeler de bazı uyarılar için belirleyici görünmektedir. Toker, Türkeş için:

Hâlbuki beyanatlarının hepsinde Türkiye’nin demokratik yoldan davalarını halledemeyeceği tezi savunuluyordu. Cemal Gürsel böyle düşünenlerin Türk milletine bühtanda bulunduğunu bir basın toplantısında resmen açıkladığı halde Türkeş’in ve bazı arkadaşlarının görüşlerinde ısrar ettikleri ortadaydı. Kudretli Albayın sözleri yanlış tefsir edilmiyordu yorumuna yer vermiştir (Toker, 26 Eylül 1960, s. 7).

Bu yorumu Cemal Gürsel’in 27 Mayıs 1960’da Cuma günü saat 16’da yaptığı ulusal konuşmada görmek mümkündür. Temalar, ulusal konuşmalarda ve demeçlerde belirli bir fikrin etrafında hareket edilip edilmeyeceğine dair zımni ve açık işaretler taşımaktadırlar. Bu işaretlere bakıldığında halkın sağduyusu, çıkarılan kanunlarla halkın zincire vurulması kastı vurgulanmıştır:

Bu asırda böyle bir idarenin, böyle bir hareketin olacağını tasavvur etmek Türk milletini hissiz bir sürü olarak kabul etmek demektir. Hayır, vatandaşlarım, Türk milleti hissiz bir sürü değildir. Belki birçoğu okuma-yazma bilmez, fakat Atavik bir intikalle, daha çok okumuş-yazmış milletlerden daha çok fikri selime, akliselime, vicdan ve vakara sahiptir.

Radyonun en etkili kitle iletişim aracı olarak kullanıldığı 1960 yılının Türkiye’inde temel vurgu kavramsal çerçevede taşıdığı önemin hatırlanmasına ihtiyaç duyulan demokrasi olgusuna yoğunlaşmıştır. Gürsel ulusal konuşmasını şöyle tamamlamıştır:

İşte bu düşünceler ve mülahazalarla feci gidişe son vermeye karar verdim ve devletin idaresine el koydum. Derhal bütün vatandaşlara şunu ifade etmek isterim ki, asla bir diktatör olmak hevesinde değilim. Bütün emelim, bu memlekette süratle dürüst bir demokratik nizam kurmak ve devletin idaresini milletin iradesine terk etmektir. Bana inanınız ve güveniniz. Bütün milletin benimle beraber olduğuna inanıyorum. Bazı menfaatperestler, midesini ve vicdanını paraya bağlamış olanlar, bu hareketimize karşı teşebbüslerde bulunmaya yeltenebilirler. Fakat onlara karşı asla müsamaha edilmeyeceğini vatandaşlarıma temin ederim (Hayat Mecmuası, 3 Haziran 1960, s. 3).

27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında yapılan ilk açıklama Türkiye’de yeni yönetimin ve hükümetin demokrasi konusundaki görüşlerinin alınması açısından önem taşımaktadır. 27 Mayıs’ta gerçekleşen askeri müdahalenin arkasında gençliğin tek başına itici güç olmadığını tespit etmek mümkündür. Yine de bu gençlik hareketlerinin Güney Kore’de Cumhurbaşkanı Syngman Rhee’nin istifasına kadar giden bir süreci başlatması etkili bir metafor olarak kullanılmıştır. Türkiye’de askeri müdahale sonrasında vakit kaybetmeden demokrasi mesajı verilmesi Cumhuriyet ve Demokrasi kavramlarına ilişkin asgari birikimin kısmi bir yansıması şeklinde ortaya atılmıştır. Demokrasi mesajı tam anlamıyla sınırların kapatıldığı bir tıkanma ve total sansür uygulamasının başlatıldığı bir evrede siyasal restorasyon planının netleştirilmesini sağlamayı amaçlamıştır (“Army Takes Over...”, 27 May 1960, p. 1).

Gürsel’in değerlendirmesi 1960 yılının yaz ayları boyunca sürekli olarak gündemde yer almıştır. Siyasal liderliğin demokratik yönetim ilkelerine uygun tepkisi bu aşamada da belirleyici görünmüştür. Gürsel’in sadece MBK’nin ve anayasa hazırlığı sürecinde Türkiye Cumhuriyeti’nin Devlet Başkanı olarak üstlendiği

temel sorumluluk demokratik geçişin tamamlanması gerekliliği konusunda siyasal ve toplumsal kamuoyunun yönlendirilmesi olmuştur. Gürsel, askeri müdahale sonrasında 27 Mayıs'ın ihtilal olarak kodlanması sürecinde “anayasal ilkelerin ve demokratik hükümetin” önemini vurgulayarak temel sorumluluğa işaret etmiştir. Bu temel sorumluluk serbest seçimlerin yapılması ve temsil adaletinin sağlanmasından başlatılmıştır. İhtilalin kodlanmasında tematik, içerik yönünden önem taşıyan başlıklar askeri müdahalenin hemen sonrasında ortaya çıkmaya başlamış, uluslararası basının irdelemesiyle yeni açıklamalar yapılmıştır. 1960 yılının yaz dönemi siyasal meşruiyet talepleri konusunda gençliğin sesinin daha çok duyulduğu bir dönemdir. Askeri müdahale, çok partili hayata geçiş sonrasında DP iktidarının tasfiyesinin dayandığı bıkkınlığı analiz eden bir bakış açısına sahip olmuştur. Gençlerin bedbinliği askeri müdahaleyle kısmen giderilmiş görünse de asıl sorun temel hak ve özgürlükler, refah düzeyinin artırılması ve siyasal alanın yeniden demokratik ilkeler doğrultusunda düzenlenmesidir. Önemli örneklerden biri Beyazıt Meydanı'ndan yansıyan gençlik hareketlerdir. Cumhuriyet'in meydan ve siyasal alan bütünleşmesinde gençliğin özgüveni açısından önem taşıyan hareketlilik siyasal iktidarın polis müdahaleleriyle sonlandırılmıştır. Bu süreç siyasal iktidar açısından tüm yurttaşlara ve üniversite gençlerine yönelik baskıları bertaraf etme sorumluluğu vermiştir. Askeri öğrenciler ile sivil öğrenciler arasındaki frekans siyasal rejime yönelik tepkileri yansıtmıştır (New Government..., 9 June 1960, p. 2). Bu konuda demokratik yönetim ilkelerinin sürece dayalı bir analizi gerektirdiğini ve din ve vicdan özgürlüğü kapsamındaki teminatı da kapsadığını atlamamak yararlı olur. Gürsel, mezhep ayrımı konusundaki kaygıları dikkate alarak dini özgürlükler

konusunda Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal rejiminin güvencesini Erzincan'da yaptığı ve Ankara Radyosu'nda verilen konuşmasında yinelemiştir (Turk Regime Pledges..., 25 August 1960, p. 4). Bütün bu açıklamaların ortak noktası siyasal rejimin geçişi sağlayacak bir ara rejim karakterinin ötesine geçme iddiasıyla demokratik yönetim ilkelerinin tereddüt göstermeden güvencesini vermesidir. Bu güvencenin seçimlerle doğrudan bağlantılı olduğu değerlendirilmiştir. Cemal Gürsel, Devlet Başkanı ve Milli Birlik Komitesi Başkanı olarak bu güvenceyi pek çok konuşmasında yinelemiştir. Yabancı basının yoğun ilgi gösterdiği Türkiye'deki siyasal değişimi ve askeri müdahaleyi izleyen süreçte Demokratların da seçim yarışına gireceğinin teminatını veren Gürsel, aday olması söz konusu olur mu sorularına “yok (youk/no)” şeklinde olumsuz yanıt vermiştir (Gürsel: The Turk Revolt Leader, 1 June 1960, p. 8).

Böylece basın dünyasında sıkı sıkıya tartışılan konu gündemde özel bir tartışmaya dönüşmeden, dereceleri farklılık gösteren mesaj örnekleriyle yazarların köşelerinde yer bulmaya devam etmiştir. Ülkedeki kamu personel rejimi açısından Toker'in değindiği örnek DP iktidarı döneminde bakanların üstünde görünen Başbakanlık Müsteşarlığı'nın 1950 öncesinde olduğu gibi devlet memuru statüsüne geri dönüşü ve “Devlet ve Hükümet Başkanını basın toplantılarında idare etmeye kalkmaması” şeklinde açıklanmıştır.

Yine bu dönemde çok partili hayatın içinde seçim sistemi sorunlarından kaynaklanan uygulamalar karşısında “İkinci Meclis, Planlama Örgütü, Anayasa Mahkemesi” gibi kuruluşlarla bağlantılı olarak kamu personel rejiminin partizan kimlikten kurtarılması amaçlanmıştır (Özdemir, 1995, s. 73-74). Bu aşamada DP iktidarı döneminin Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur örneği ya da MBK'nin görev tanımlaması konusunda daha titiz davranma

iddiasında olduğu Müsteşar Alparslan Türkeş örneği yerine, ilkeler üzerinde uzlaşmak önem taşımıştır. Bu bakımdan, çoğu tartışma DP iktidarı döneminde ortaya çıkmış ve Forum dergisi çevresi başta olmak üzere entelektüel çevrelerde ele alınmış olmasına rağmen, 27 Mayıs denge ve denetleme mekanizmaları açısından yürütölen kurumsal tartışmalar ışığında çok önemli ipuçlarını ilk altı aylık dönemde göstermeye başlamıştır.

Huzur bu dönemin kavram seti içinde önemli bir yere konumlandırılmıştır. Çağdaş uygarlık düzeyini hedefleyen Türkiye Cumhuriyeti için mutlaka takip edilen yolun sonunda yer alacağı düşünölen kavramın sınırlarında belirsizlikler söz konusu olmakla birlikte, bu kavrama önem atfedildiği görölmektedir. Bu açıdan 1961 yılının Ekim ayına gelindiğinde Cemal Gürsel'in 607 oydan 434'ünü alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin dördüncü Cumhurbaşkanı seçilmesinin hemen sonrasında huzur demokrasinin işleme olanağına bağlı sayılmıştır. Huzurun ön koşulu tarihsel olarak özne değil, kurumlar ve sistemin işleyişini belirleyecek kurallardır: "Yeni seçimlerden sonra kazanan partilerden Türk milleti her şeyden evvel huzur beklemektedir. Asırlardan beri kavuşulamamış olan bu huzur, Türk milletinin en tabii hakkıdır. Partilerin büyük bir vatanperverlik duygusu içinde el ele verecekleri ve Türk milletine beklediği huzuru getirecekleri ümidi ile müteselliyiz" (Şehsuvaroğlu, s. 2). Şayet bu başarılabılırsa yeni kurulan siyasi partilerin katkılarıyla demokrasinin başarılı bir biçimde işleminin sağlanabileceği belirtilmiştir. İhtilalden, inkılabı uzanan siyasi alan dengeleri dikkat alındığında 27 Mayıs ordunun siyaset üzerindeki etkileri düzleminde siyasi ve ekonomik modelin birlikte kurulacağı yeni bir vizyon çağrısına dönüşmüştür. Bu çağrıda en azından 1961 Anayasası'nın kabulüne kadar geçen evrede retrospektifin

yönlendirici bir etkiye sahip olduğunu vurgulamak gerekmiştir. Bu aşamada basın “huzur, kurtuluş, planlama, seçim sistemi, iki meclisli yapı” türünde başlıklarla daha etkili bir ögeye dönüşme arayışındadır. Bütün bu ilkeler ve siyasal pratik eksenindeki tartışmalar devam ederken 1960’ların ortalarında çok partili hayatın içinde temel referanslar arasında Falih Rıfkı Atay’ın “‘İdare’ ve *Rejim*” adlı makalesinde vurguladığı kötü ve bozuk idare kurbanı olmanın yoğunlaştırdığı kaygılar dikkat çekmiştir: “Lise diplomanız varsa lütfen ilk meşrutiyet, ikinci meşrutiyet, cumhuriyet, birinci ve ikinci demokrasi anayasalarını okuyunuz. Türkiye’yi bir Batı devleti ve Türklüğü bir Batı toplumu yapmak için ellerinizi tutan ne var diye düşününüz. Hele 27 Mayıs Anayasası bize değil, bizden yüz yıl ileride olanlara da yeter”. Atay sözlerine şöyle devam etmiştir: “Hayır, biz kötü ve bozuk idareler kurbanıyız. Tanzimat’tan beri düzeltemediğimiz, yoluna koyamadığımız şey o”. Atay’ın değerlendirmesinde temel referans 27 Mayıs 1960’ın ortaya çıkardığı 1961 Anayasası’dır:

27 Mayıs Anayasası prensipleri ile, iyi bir idare altında ve ciddi şuurlu çalışma ile Afrika yamyamı bile bir, iki kuşakta Danimarka medenisi olur. Bizim bozuk idareimiz ve ahlaksız politikamız millet çoğunluğunu cehalet ve taassup barbarlığına teslim etmiş, gerçek dertlerden hiçbirini masa üstüne koymamış... 27 Mayıs Anayasası rejimi bize yeter de çocuklarımıza bile artar. Meclise başı büyük A ile Adam getirmeye, bilen, anlayan, doyan verimli kadrolar kurmaya, hükümette karakter ve bilgiye yer vermeye bakalım (Atay, 1965).

Sonuç

Huzur, kurtuluş ve yönetim ilkeleri konusunda uyarıları bir araya getiren bir anayasa tartışması 1950’li yılların deneyimlerinin

ardından, 1960'lı yıllarda yeniden çok partili hayata geçilmesiyle siyasal ve toplumsal alana baştan sona nüfuz etmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin fikir hayatında yeni tartışmalara yön vermiştir. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin arka planında siyasal çözümlemede başvurulacak temel parametre düşünsel yapının sınıfsal yapıyla bağlantılarının irdelenmesine dayanmıştır. Böylece 1950 seçimlerine haftalar kala Celal Bayar'ın 30 Nisan 1950'de söylediği sözlerden yansıdığı üzere gelişmesi amaçlanan demokratik siyasal sistemde “haksızlık edilmemesine” dayanan siyasal kurgunun tekrar hatırlandığı yeni bir aşamaya gelinmiştir.

Bu aşamada Demokrat Parti'nin siyasal mirasının ortadan kaldırılması düşüncesine takılmış görünmemekle birlikte, temyiz hakkının tanınmadığı Yassıada Yüksek Adalet Divanı ve Milli Birlik Komitesi'nin (MBK) onayına bağlı idam cezası 27 Mayıs'ın yarattığı kırılmayı farklı yöne sevk etmiş ve ülkenin demokratik gelişme arayışında sınıfsal bilincin gelişebileceği ortamı tehlikeye sokan yeni bir kırılmaya dönüştürmüştür. Bu aşamada siyasal tezlerin daha yoğun bir çekişme süreci içine sürüklendiği ve 1950'li yılların siyasal deneyimlerinin ve müktesebatının etkilerinin yeni bir boyuta doğru değişmeye başladığı görülmektedir. Demokrat Parti, siyasal hareketin parti kimliği altında örgütlenme sürecinin deneyimlerini yansıtan kronoloji çalışmasında meşruiyet zemininin güçlü olduğunu vurgularken, 1950'deki yaklaşımların nasıl biri dönüşüm geçirdiğini ele almaya ihtiyaç duymuştur. Bu konuda bir örnek verildiğinde 1950 seçimleri sürecinde şu değerlendirmeye yer verilmiştir:

Seçim kanununun cihazlandığı idarenin ve tatbik şeklinin lehinde bulunurken, onun etrafında idare mekanizmasının aynı iyi niyetle işlemesini temenni etmek bir vazifedir.

Demokrat Parti hiçbir zaman haksızlık etmemiştir. Kendisine yapılan hücumları selabetle ve müdafaayı meşrua ile karşılamıştır. Türkiye’de sükûn ve huzurun amili olarak kendimizi göstermek suretiyle memleket menfaatlerine ne kadar bağlı bulunduğumuzu bundan sonra ispat edeceğiz. Siyasi mücadeleler ne zaman şahsiyat kavgası haline dökmüşse milli bünye bundan fazlasıyla muzdarip olmuş ve sarsılmıştır. Demokrasiden beklenen niyetler elde edilememiştir (İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi, 1958, s. 169).

Sonuç olarak, 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin çok katmanlı bir siyasal modernleşme tarihi okumasının gerçekleştirilmesi için kritik bir dönüm noktası olduğu çalışmanın önem atfedilen bulguları arasında yer almıştır. Bu dönüm noktası ışığında II. Meşrutiyet, siyasal düşünce tarihine yansımaların yoğunlaştığı ve ordu-siyaset ilişkilerinin birikimini yeni bir aşamaya taşıyabilmek açısından dikkat çeken bir kırılmaya işaret etmiştir. 27 Mayıs, anakronik okumaların etkisiyle kaçınılmaz olmayan bir değerlendirme sürecinde dönemin entelektüel ve basın çevreleri tarafından Türkiye’nin siyasi tarihindeki dönüşüm süreçlerinin bir özeti olarak değerlendirilmiştir. Bu açıdan 1908’de II. Meşrutiyet’in ilanına ve sonrasında ordunun siyasal hayat üzerindeki etkinliğine verilen referanslar yeni tartışmaların gündeme gelmesine neden olmuştur.

KAYNAKÇA

Ahmad, Feroz&Bedia Turgay Ahmad. (1976). Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı

Kronolojisi. Bilgi Yayınları.

Ahmet Emin Bey. (1922, 10 Ekim). Yarın, No. 5, s. 4.

Ahmet Emin Bey Hapse Girdi. (1960, 8 Haziran). Vatan, s. 1.

Aksoy, Muammer. (1960). Partizan Radyo ve DP. Forum Yayınları.

Amil, Artus. (1960). 27 Mayıs İnkılâbı’nın Sebepleri Nelerdir?, Ayyıldız Matbaası.

Arcayürek, C. (1983). Demokrasinin İlk Yılları (1947-1951). İstanbul.

Army Takes Over Turkish Government. (1960, May 27). Wows Western Solidarity. v. 69, No.

10, p. 1.

Atay, F. R. Cumhuriyetin Otuz Dördüncü Yıldönümü. (1957, 29 Ekim). Ulus. s.1.

Atay, F. R. (1965). İnanç. Tifdruk Matbaacılık.

Aydemir, Ş. S. (1993). Menderes’in Dramı? (1899-1960). Remzi Kitabevi.

Balkanlarda Bir Gerillacı: Hürriyet Kahramanı Resneli Niyazi Bey’in Anıları. hz. İhsan

İlgar, Çağdaş Yayınları.

Başgil, Ali Fuat. (1966). 27 Mayıs İhtilali ve Sebepler. çev. M. Ali Sübek, İ. Hakkı Akın Çeltüt Matbaası.

Cumhuriyet. (1957, 23 Ekim). s.1.

Eroğul, C. (1998). Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi. 3. bsk., İmge Yayınevi.

Göktürk, Hakkı. (1961). 27 Mayıs ve Uygarlık Savaşımız. Ayyıldız Matbaası.

Gursel, The Turk Revolt Leader Refuses to Be in Next Election. (1960, June 1). The Daily Illini. p. 8.

Hayat Mecmuası. (3 Haziran 1960). Y: 5, S: 23, C: 1, s. 3.

İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi, (1958). 1. Kitap, haz. Halit Tanyeli, Adnan Topsakaloğlu,

İstanbul Matbaası.

Karal, Enver Ziya. (1960). 27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşumu. M.E. Bakanlığı

Yayınları.

Kocabaşoğlu, Uygur. (1980). Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna. Ankara Üniversitesi

Siyasal Bilgiler Fakültesi (S.B.F.) Yayınları.

Nadi, N, (1981). Olur, Şey Değil. Çağdaş Yayınları.

New Government Claims Plans Found to Kill College Students. (1960, June 9). Madera Daily

Tribune, v. 69, No. 18, , p.2.

Özdemir, H. (1995). Üçüncü Türkiye (Tüm Eserleri: 5). İz Yayıncılık.

Robinson, Richard. (1965). The First Turkish Republic: A Case Study in National Development. Harvard University Press, Cambridge.

Roper, B. (2013). The History of Democracy: A Marxist Interpretation, Pluto Press.

Seçim: Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar (1982). TBMM Basımevi.

Sertel, Z. (2001). Hatırladıklarım. 5. bs., Remzi Kitabevi.

Toker, M. Yurtta Olup Bitenler: İnkılap, (1960, 26 Eylül). Akis. Y. 6, S. 319, C. XIX.

Toker, M. Kendi Aramızda. (1960, 2 Ekim). Akis. Y. 6, S. 320, C. XIX.

Şehsuvaroğlu, H. Y. Huzur. (1961, 27 Ekim). Cumhuriyet.

Takes Over in Turkey. (1960, June 2). Madera Daily Tribune. v. 69, No. 13, p. 6.

Tikveş, Özkan. (1975). Atatürk Devrimi ve Türk Hukuku: Atatürk Devriminin Uygulanışı ve

Sonrası, Türk Hukuk ve İdare Sisteminin Modernleştirilmesi (Yürürlükteki Hukuk Açısından İnceleme), İstiklal Matbaası.

Turk Regime Pledges for Religious Freedom. (1960, 2 August). The Catholic Advocate. v. 9, No. 35, p.4.

Ulay, S. (1996). Giderayak. A.D. Yayıncılık.

- Üçok, Coşkun. (1967). Siyasal Tarih. Başnur Basımevi.
- Yalman, A. E. Sevimli Bir Vatansever. (1960, 2 Ağustos). Vatan. s. 1, 5.
- Vatan. (1957, 31 Ekim). s. 1.
- Yücekök, A. (1984). 100 Soruda Türk Devrim Tarihi. Gerçek Yayınevi.
- Yümlü, M. (2019). “Yarım asra ulaşan basın emeği ışığında gazeteci abidin dâver”,
- İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası, c. 29/1, Haziran 2019; 249-299.

BÖLÜM IV

İkinci Trump Dönemi Üzerine Bir Analiz

Muhammed Murat Öymez⁵

Giriş

Donald Trump'ın ikinci kez ABD başkanı seçilmesi, yalnızca Amerika Birleşik Devletleri'nde değil, dünya genelinde de geniş tartışmalara konu oluyor. Trump'ın ilk başkanlık dönemi, yalnızca ABD iç siyasetinde değil, aynı zamanda uluslararası sistemde de köklü değişimlere zemin hazırlamıştı. Bu süreçte uygulanan politikalar, küresel ticaret dengelerinden demokratik değerlerin işleyişine kadar birçok alanda tartışmalara yol açmıştı. Özellikle ABD'nin Ortadoğu politikaları, Çin'le başlatılan ticaret savaşları ve uluslararası kurumlara yönelik mesafeli tutumu, Amerikan dış politikasının değişen önceliklerini ve yöntemlerini gözler önüne serdi. Bu bağlamda, Trump'ın ikinci döneminin olası etkilerini değerlendirmek, yalnızca geçmiş politikaların bir yansımasını analiz

⁵ Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi, Öğretim Görevlisi.

etmekle kalmaz; aynı zamanda gelecekteki küresel güç dengelerinin nasıl şekillenebileceğine dair önemli ipuçları sunabilir. Küresel düzenin yapısal sorunları, liberal demokratik değerlerin zayıflaması ve Batı merkezli uluslararası sistemin etkinliğinin sorgulanması gibi unsurlar, bu analizin temel çerçevesini oluşturur. Bu çalışma, Trump'ın ikinci döneminde izlenmesi muhtemel politikaların, hem ABD'nin küresel liderliği hem de uluslararası düzen üzerindeki etkilerini çok boyutlu bir şekilde ele almayı amaçlamaktadır. Trump'ın ilk dönemi ışığında, ikinci döneminin küresel siyasete etkileri üzerine yapılacak analiz, yalnızca Amerikan siyasetinin değil, dünya genelinde demokrasi, insan hakları ve ekonomik istikrar gibi temel meselelerin geleceğine dair de bir perspektif sunmayı hedeflemektedir.

Biden, Trump ve Harris

Bugün dünyada kötüye gidişin temel nedenlerinden biri, Batı merkezli uluslararası sistemin yapısal sorunlarıdır. Trump'tan sonra göreve gelen Biden döneminde Amerika'nın Dünyanın geri kalanı ile ilişkilerinde köklü değişimler görülmedi. Biden döneminin başkan yardımcısı Kamala Harris başkan seçilseydi bile, mevcut bozulmuş düzende köklü bir değişiklik gerçekleşmeyecekti. Trump'ın ikinci döneminde neler olabileceğini anlamak, ilk dönemi inceleyerek tahmin edilebilir. Amerikan üstünlüğünün devamını sağlamak adına, uluslararası arenada rakiplerine karşı daha sert bir rekabetin yaşanacağı su götürmez bir gerçek.

Trump 2020 seçimlerini kaybettiğinde, birçok kişi liberal demokratik değerlerin yükselip daha barışçıl politikaların benimsenmesini bekliyordu. Uluslararası kurumların etkinliği artacak, kural temelli yaklaşımlar güçlenecekti. Trump'ın başkan

seçilmesi, geçici bir sapma olarak değerlendirildi ve Biden döneminde bu sapmanın düzeltilmesi bekleniyordu. Ancak bu beklentiler boşa çıktı; öngörülen planlar gerçekleşmedi. Bugün aynı çevreler, Trump'ın yeniden seçilmesini halkın demokrasiye duyduğu tepki ile ilişkilendiriyor. Amerikan halkının büyük bir hata yaptığını savunanlar var. Levitsky ve Ziblatt, Trump'ın seçilmesini Amerikan halkının demokrasiye duyduğu tepki bağlamında değerlendirerek, popülist liderlerin demokratik süreçleri nasıl etkileyebileceğine dair kapsamlı bir analiz sunmaktadır.⁶ The New York Times ise Amerikalıların demokrasiyi korumak adına neler yapmaları gerektiğini özetleyen bir öneri seti yayınladı.⁷

Amerikan elitleri, bir yandan kendi ülkelerindeki kurlsızlık, keyfi uygulamalar ve iç karışıklık endişeleriyle boğuşurken, diğer yandan dünyanın daha kötü bir geleceğe hazır olması gerektiği yönünde karamsar senaryolar yazıyor. İlk Trump döneminin kötü olduğu yönündeki söylemlerini hızla unutan bu grupların öngörülleri tutmadı. Ancak bu durum, ikinci Trump döneminde küresel düzenin olumlu bir yöne evrileceği anlamına da gelmiyor. Dünya, Trump döneminde dünya kötüydü de Biden döneminde iyi miydi? Bu sorunun cevabı oldukça net olsa da hatırlamakta fayda var. Soykırım, Biden yönetiminin dolaylı iş birliği ve teşvikiyle gerçekleşti. İnsanlık, Filistin halkının İsrail tarafından soykırıma uğrayışını canlı yayınlarda izledi. Biden döneminde uluslararası kurumların ve hukukun yeniden işlevsel hale geleceğini iddia edenler, İsrail'in katliamlarını görmezden geldi. Hatta bu katliamlara

⁶ Levitsky, S., & Ziblatt, D. (2018). *How Democracies Die*. New York: Crown Publishing Group.

⁷ Editorial Board. (2020, November 10). "How to Defend Democracy From Trump's Assault." *The New York Times*. Retrieved from www.nytimes.com

destek verdiler ve insanlık tarihinin birikimlerini yok etmeyi alkışladılar. Netanyahu'nun ABD Kongresi'nde ayakta alkışlandığı bir dönemde, Gazze'de yaşanan insani kayıpların %70'inin kadın ve çocuk olduğu rapor edilmişti.⁸ Biden yönetimi döneminde (2021-2023), ABD'nin İsrail'e yaptığı askeri yardım yıllık 3,8 milyar doları aştı.⁹ Bu yardım, Filistin'deki yerleşim yerlerinin genişletilmesinde kullanıldığı için uluslararası tepki aldı. Filistinliler, savaş, açlık ve zorla yerinden edilme gibi yöntemlerle sistematik bir soykırıma maruz kalırken, İsrail Başbakanı Netanyahu, ABD Kongresi'nde dakikalarca ayakta alkışlandı. Dünyada demokratik değerlerin zayıfladığını dile getiren ve diğer ülkelere ders vermeye çalışanlar, aynı zamanda bu soykırımı destekleyenler oldu.

Trump'ın yeniden seçilmesiyle dünyanın daha kötüye gideceğini savunanların esas kaygısı, liberal kapitalist sistemde yaşanabilecek sapmalardır. Bu çevreler, daha çok kendi çıkarları ve ülkelerinin geleceğiyle ilgilenmekte olup, bu endişelerin dünya genelindeki sorunlarla doğrudan bir bağının olduğu söylenemez. Trump'ın ikinci döneminin ilkinden çok farklı olmayacağını tahmin etmek zor değil. Özellikle İsrail politikasına bakmak bu durumu anlamak için yeterlidir. İlk döneminde, Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıyan ve büyükelçiliği buraya taşıyan Trump, Golan Tepeleri üzerindeki İsrail egemenliğini de kabul etmişti.¹⁰ Bu

⁸ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, "Gaza Crisis: Civilian Impact and Humanitarian Needs," November 2023, <https://www.unocha.org>.

⁹ Congressional Research Service, "U.S. Foreign Aid to Israel," July 28, 2022, accessed December 20, 2024, <https://crsreports.congress.gov>.

¹⁰ U.S. Embassy in Israel, Proclamation on Recognizing the Golan Heights as Part of the State of Israel, <https://il.usembassy.gov/proclamation-on-recognizing-the-golan-heights-as-part-of-the-state-of-israel/> (Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2024)

adımlar, bölgede tansiyonu artırarak bugünkü krizlerin zeminini hazırladı.

Trump yönetimi, özellikle Çin ile olan ticaret savaşlarıyla bilinir. Amerikan üstünlüğünün devamı için uluslararası arenada rakiplerine karşı yıkıcı rekabet daha da artacak gibi görünüyor. Trump, dış politikadaki önceliklerini, iç kamuoyunda destek toplayabileceği konular üzerinden belirleyecek ve pazarlık gücünü ön plana çıkaracaktır. Bu rekabetin sonuçları, uluslararası sistemin geleceğini, ülkelerin bu mücadeledeki konumlarına göre şekillendirecek. 2018 yılında başlayan bu süreçte, ABD ve Çin karşılıklı olarak milyarlarca dolarlık ürünlere ek tarifeler uyguladı, bu da küresel ticaret hacminde dalgalanmalara neden oldu.¹¹ Trump yönetimi, "Önce Amerika" sloganıyla dış ticaret politikalarını yeniden şekillendirirken, Çin'i en büyük ekonomik rakip olarak hedef aldı. Ticaret savaşları, 2018'de Trump'ın çelik ve alüminyum ithalatına ek gümrük vergileri getirmesiyle başladı ve kısa sürede ABD-Çin ilişkilerinde gerginlik yarattı. Bu süreç, sadece iki ülke arasında değil, küresel ekonomide de büyük etkiler yarattı.

Birinci ve İkinci Trump Dönemine Dair

Trump yönetimi, Çin'den ithal edilen 50 milyar dolarlık ürünlere %25 oranında gümrük vergisi uygulayarak ticaret savaşlarının ilk kurşununu attı. Bu ürünler arasında teknoloji, makine ve elektronik ürünler bulunuyordu.¹² Çin, ABD'den ithal edilen 50 milyar dolarlık tarım ürünlerine (örneğin soya fasulyesi)

¹¹ Bown, Chad P. "The 2018 US-China Trade Conflict after 40 Years of Special Protection." *Peterson Institute for International Economics*, 2019. Accessed December 20, 2024. <https://www.piie.com>.

¹² Bown, Chad P. "The 2018 US-China Trade Conflict after 40 Years of Special Protection." *Peterson Institute for International Economics*, 2019. Accessed December 20, 2024. <https://www.piie.com>.

ek vergiler koyarak yanıt verdi.¹³ ABD’li çiftçilerin özellikle soya fasulyesi üreticilerinin ihracatı %50’nin üzerinde düşüş yaşadı¹⁴

ABD’deki tüketici fiyatları ek vergilerden doğrudan etkilendi. Ek vergiler, ABD’de ithal edilen Çin ürünlerinin fiyatlarını artırdı. CNBC’ye göre, bir ABD hane halkı, ticaret savaşının etkileri nedeniyle yıllık ortalama 850 dolar daha fazla harcama yapmak zorunda kaldı.¹⁵ Ticaret savaşları, Çin’in ekonomik büyüme oranını 2019’da %6’nın altına çekti. Bu oran, Çin için 30 yılın en düşük büyüme seviyesiydi.¹⁶ (Kaynak: IMF, 2019)

Trump yönetimi, Çinli teknoloji devi Huawei’yi "ulusal güvenlik tehdidi" ilan ederek Amerikan şirketlerinin Huawei ile ticaret yapmasını sınırladı. Bu karar, özellikle 5G teknolojisinin gelişimi üzerinde büyük etkiler yarattı.¹⁷ İki ülke, 2020’de "Phase One" olarak adlandırılan bir ticaret anlaşması imzaladı. Bu anlaşma, Çin’in ABD’den 200 milyar dolar değerinde tarım ve enerji ürünü satın almasını öngörüyordu. Ancak, birçok analist bu anlaşmanın, ekonomik kayıpları tamamen telafi etmekte başarısız olduğunu belirtti.¹⁸ (Kaynak: Peterson Institute for International Economics)

¹³ Swanson, Ana. "China Hits Back at Trump with Tariffs on \$50 Billion of U.S. Goods." *The New York Times*, June 16, 2018. Accessed December 20, 2024. <https://www.nytimes.com>.

¹⁴ Cecilia Tortajada ve Hongzhou Zhang, Policies and Politics: Effects on US-China Soybean Trade, <https://gija.georgetown.edu/2022/10/26/policies-and-politics-effects-on-us-china-soybean-trade/> (Retrieved on: 22 Mayıs 2024)

¹⁵ CNBC. "How the Trade War Hurt American Consumers." Last modified May 15, 2020. <https://www.cnbc.com>. (Erişim Tarihi: 15 Haziran 2024)

¹⁶ World Bank, China Economic Update December 2019, <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/241891576716685045-0070022019/original/ceudec2019en.pdf> (Erişim Tarihi 22 Mayıs 2024)

¹⁷ Reuters. "Trump Administration's Huawei Ban Explained." Last modified May 20, 2019. <https://www.reuters.com>.

¹⁸ Peterson Institute for International Economics. "US-China Phase One Trade Deal Analysis." Last modified January 16, 2020. <https://www.piie.com>.

Ticaret savaşları, dünya ticaret hacmini %3 oranında azalttı ve birçok ülke, ABD ve Çin arasında taraf seçmek zorunda kaldı.¹⁹ (Kaynak: World Trade Organization, 2020) Şirketler, Çin'e olan bağımlılıklarını azaltmak için üretim tesislerini Vietnam, Hindistan ve diğer ülkelere taşımaya başladı. Örneğin, Apple bazı üretim hatlarını Hindistan'a kaydırıldı. (Kaynak: Financial Times, 2020) Ticaret savaşları, ABD'nin ekonomik üstünlüğünü koruma ve Çin'in yükselişini sınırlama çabası olarak görüldü. Ancak, bu süreç ABD ekonomisine de zarar verdi ve küresel ticaret sisteminde kalıcı belirsizliklere yol açtı.

Gündemin en önemli konusu şu sıralar, Trump'ın yeni başkanlık döneminin dünya üzerindeki etkilerinin ne olacağı sorusu. İkinci Trump dönemiyle birlikte küresel dengelerin nasıl şekilleneceği belirsizliğini koruyor. Özellikle ABD ile Çin arasındaki ticaret savaşlarının nasıl bir yön alacağı ve diğer ticaret ortaklarına uygulanabilecek yeni tarifelerin, küresel ekonomiyi nasıl etkileyeceği merak ediliyor. Bu yılki G20 Zirvesi, BRICS üyesi olan Brezilya'da gerçekleştirildi ve Trump'ın ikinci döneminde başkan olarak seçilmesiyle aynı döneme denk geldi. Trump'ın politikaları ve vaatleri, G20'nin temel hedef ve ilkeleriyle genelde uyuşmuyor. Bu nedenle zirvede yapılan açıklamalar, ülkelerin Trump dönemine hazırlık stratejileri hakkında önemli ipuçları sunuyor.

G20'nin diğer uluslararası kuruluşlardan temel farkı, kurumsal bir yapısının olmamasıdır. Bu nedenle, liderler zirvesinde çoğunlukla küresel meseleler ele alınırken, bağlayıcı kararlar

¹⁹ David Goldman, CNN, Trump ups the ante on tariffs, vowing massive taxes on goods from Mexico, Canada and China on Day 1, <https://edition.cnn.com/2024/11/25/politics/trump-tariffs-mexico-canada-china/index.html>

alınmaz; bunun yerine, genel geçerliliği olan bildiriler yayınlanır. G20 üyesi ülkelerin neredeyse tamamı farklı bölgesel ve küresel kurumlara üye ve bu durum ekonomik, siyasi ve güvenlik odaklı farklı ajandalara sahip olmalarına yol açıyor. Bu çeşitlilik, zirvede ele alınan konuların son yıllarda daha ikincil temalara odaklanmasına neden olmuştur. Brezilya’da gerçekleştirilen G20 toplantısında, dünyanın en gelişmiş ülkeleri, açlık ve yoksulluk gibi temel sorunları gündeme taşıdı. Zenginlerden alınacak servet vergisinin az gelişmiş bölgelere aktarılmasının mümkün olup olmayacağı tartışılan önemli başlıklardan biriydi. Ayrıca, küresel yönetim kurumlarının reformu da masadaydı. Ancak, zirvenin gündemi Trump’ın ikinci döneminde uluslararası sistemde mevcut kaosu ve çatışmaların derinleşme olasılığının gölgesinde kaldı. Trump, göreve başlamadan önce Kanada ve Meksika’dan ithal edilen ürünlere %25 gümrük vergisi koyacağını açıkladı. Bu açıklama sonrasında hemen pazarlıklar başladı; Kanada başbakanı Trump’la yüz yüze görüşmek için harekete geçerken, Meksika devlet başkanı da hızla Trump’la temas kurdu. Seçim kampanyası sırasında daha yüksek gümrük vergileri vaadinde bulunan Trump, başkan olduktan sonra Çin’den ithal edilen ürünlere %10 ek vergi uyguladı. Ayrıca, BRICS ülkelerine, dolardan uzaklaşma çabalarından vazgeçmemeleri durumunda %100 oranında tarifelerle karşılaşacakları tehdidinde bulundu. Trump’ın bu adımları, ticaret savaşlarının başlangıcını işaret etti. Bu savaşın nasıl bir seyir izleyeceği ise özellikle Çin gibi rakip ülkelerin tutumlarına bağlıdır. Bu ülkelerin rekabet gücü ve verecekleri tepkiler, aynı zamanda küresel sistemde yükselen güçlerin konumlanışında belirleyici olacaktır.

Sonuç

Donald Trump'ın ilk döneminde olduğu gibi "Önce Amerika" yaklaşımı, küresel düzende daha sert bir rekabet ve uluslararası iş birliği mekanizmalarına karşı artan bir mesafe ile kendini gösterecektir. Bu dönemde Amerikan jandarmalığının sert güç temelli bir dış politika ile devam etmesi, uluslararası düzenin daha da parçalanmasına yol açacaktır. Trump yönetimi, özellikle ekonomik ve jeopolitik rakiplerine karşı agresif politikalarını sürdürürken, küresel ekonomideki belirsizliklerin ve demokratik değerlerin daha da zayıflamasına neden olabilir. Bununla birlikte, Trump'ın ikinci döneminin, mevcut liberal kapitalist sistemin krizlerini daha görünür hale getireceği ve bu krizlerin uzun vadede yapısal bir dönüşüm ihtiyacını artıracakı öngörülebilir. Bu bağlamda, Trump'ın ikinci döneminin etkileri yalnızca ABD ve rakipleri arasındaki ilişkileri değil, küresel sistemin temel dinamiklerini de etkileyecektir. Liberal uluslararası düzenin içinde bulunduğu kriz, Trump'ın politikalarıyla derinleşebilir, ancak bu kriz aynı zamanda yeni bir düzen arayışını tetikleyebilir. Dolayısıyla, Trump'ın ikinci dönemi, yalnızca mevcut sorunları derinleştiren bir dönem değil, aynı zamanda küresel düzende yapısal dönüşümlere giden bir yolun başlangıcı olarak da değerlendirilebilir. Sonuç olarak, Trump'ın ikinci başkanlık dönemi, dünyanın mevcut sorunlarını çözmekten çok yeni güç mücadeleleri ve krizlere sebep olma potansiyeli taşımaktadır. Bu dönemde yaşanacak gelişmeler, yalnızca ABD'nin geleceğini değil, küresel düzenin geleceğini de şekillendirecektir.

Kaynakça

Levitsky, S., & Ziblatt, D. (2018). *How Democracies Die*. New York: Crown Publishing Group.

Editorial Board. (2020, November 10). "How to Defend Democracy From Trump's Assault." *The New York Times*. Retrieved from www.nytimes.com

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, "Gaza Crisis: Civilian Impact and Humanitarian Needs," November 2023. Erişim: <https://www.unocha.org>

Congressional Research Service, "U.S. Foreign Aid to Israel," July 28, 2022. Erişim: December 20, 2024. <https://crsreports.congress.gov>

U.S. Embassy in Israel, Proclamation on Recognizing the Golan Heights as Part of the State of Israel. Erişim: May 16, 2024. <https://il.usembassy.gov/proclamation-on-recognizing-the-golan-heights-as-part-of-the-state-of-israel/>

Bown, Chad P. (2019). "The 2018 US-China Trade Conflict after 40 Years of Special Protection." *Peterson Institute for International Economics*. Erişim: December 20, 2024. <https://www.piie.com>

Swanson, Ana. "China Hits Back at Trump with Tariffs on \$50 Billion of U.S. Goods." *The New York Times*, June 16, 2018. Erişim: December 20, 2024. <https://www.nytimes.com>

Tortajada, Cecilia, & Zhang, Hongzhou. "Policies and Politics: Effects on US-China Soybean Trade." Erişim: May 22, 2024.

<https://gjia.georgetown.edu/2022/10/26/policies-and-politics-effects-on-us-china-soybean-trade/>

CNBC. “How the Trade War Hurt American Consumers.” Son güncelleme: May 15, 2020. Erişim: June 15, 2024. <https://www.cnbc.com>

World Bank. *China Economic Update December 2019*. Erişim: May 22, 2024. <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/241891576716685045-0070022019/original/ceudec2019en.pdf>

Reuters. “Trump Administration's Huawei Ban Explained.” Son güncelleme: May 20, 2019. Erişim: <https://www.reuters.com>

Peterson Institute for International Economics. “US-China Phase One Trade Deal Analysis.” Son güncelleme: January 16, 2020. Erişim: <https://www.piie.com>

Goldman, David. “Trump ups the ante on tariffs, vowing massive taxes on goods from Mexico, Canada and China on Day 1.” CNN. Erişim: November 25, 2024. <https://edition.cnn.com/2024/11/25/politics/trump-tariffs-mexico-canada-china/index.html>